

ریزانی میرووی زمانه کوردی

محمد أمين هورامانی

خوینهری بهریز، ئەم بەشە وتارە ی ئیرە، بەشی دوومی ئەم وتارە یە دەبوائی لە بەشی یەکمە دا، که لە ژمارە ی پیشوی ئەم گوڤارە دا بلاو بوویە، بەشی یەکمە ی بنووسرا بایەو بۆیە داوای لی بوردن دەکەین و ئەم وتارە ی ئیرەش، بە بەشی دوومی، ناوی دەبەین.

بەشی دووم

(٩) - زمانه کوردی کۆن، یاخود زمانه کۆنی کورد، له نیوان سالانی (٨٠٠ - ٣٠٠) ی پیش زاین دا.

بۆ لیکدانە هوی زاراوی زمانه کۆنی کورد، هیچ جوړه، نووسراویک، یا نه‌قشه‌هه‌لکه ندراوێک، که به ناوی میدیه‌کان، یا نه‌ ناوی ئەوخه‌لکه‌ی که له سه‌رده‌می میدیه‌کان و فرمانه‌روایی یا نه‌ دا، له کوردستان دا ژیا بن، تائسته بهر ده‌ست نه‌که‌وتوو!!

ئه‌وجا، نه‌گه‌روه‌هائی، ده‌بی په‌نا، بۆچ جوړه ریزانیکه دیکه:

بیری!!

(ئا) - ئیمه، لهم پشکنینه ی ئیره‌دا، په‌نامان بردوو بۆ:

(١) هه‌ندی ناوی (میدی) وه‌ندی (قه‌د) و (ره‌گ) و (ریشه‌ی) که‌رسته زمان، که له‌زمانه ی میدیه‌کانه‌وه، له‌ملا و له‌ولاوه، به ناوی میدیه‌کانه‌وه، یا نه‌ ناوی که‌رسته‌زمانه ی میدیه‌وه ناوه‌برین.

(٢) هینانه‌کایه‌ی ئەو ناوی شاهه‌ ناوچه‌ییانه‌وه‌و نیمچه‌شارانه‌ ناوی ئەو ناوچه‌و رووبارانه، که له سه‌رچاوه‌ ئاشووریه‌کانه‌وه، ناویان هاتوو به‌هه‌ی میدی ده‌زانرین.

(٣) هینانه‌ ناوه‌وه‌ی ئەو ناوه‌ جوړه‌ جوړانه‌ی، که هه‌ریه‌کی له شاهه‌کانه ی میدی، له سه‌رچاوه‌ی جوړاوجوری بیگانه‌دا، هه‌یا نه‌ بووه، یا نه‌ ناوبراون.

(٤) به‌راورد کردنی هه‌ریه‌کی له‌وکه‌ره‌ستانه، له‌گه‌ل هاوونیه‌یا نه، له (ئافستا) داو له‌زمانه ی کوردی ئیستا دا.

(بی) - بۆیه ئەو ماوه درێژه‌یه‌مان بۆ داناهه، یا نه‌ بۆیه ماوه‌ی فرمانه‌روایی هه‌خامه‌نشیه‌کانمان له‌گه‌ل هینی میدیه‌کان دا، گری‌داوه، چونکه هه‌خامه‌نشیه‌کان، له هه‌موو روویه‌که‌وه‌ نیشته سه‌رکه‌له‌پووری میدیه‌کان و جگه‌ له ناوی شاهه‌کان، یا نه‌ فرمانده‌رکردنی شاهانه‌یا نه، که به شیوه‌ی پارسی کۆنه‌وه‌که‌سه‌ره به که‌رسته‌زمانه ی میدیه‌وه، هیچ جوړه‌ روئشیری یه‌کی نو ی و جیاواز له‌وه‌ی هه‌ی میدی یه‌کان، نه‌یا نه‌ هینا یه‌کایه‌وه.

به‌شیوه‌یه‌کی رووتتر، ماوه‌ی فرمانه‌روایی هه‌خامه‌نشیه‌کان، به‌رده‌وامی فرمانه‌روایی هه‌خامه‌نشیه‌کان و میدیه‌کان بووه.

(پی) - ئەو (ره‌گ = ریشه) و (قه‌د) و ناوه (میدی) یانه‌ی، که ده‌ستیشان کراون و گومانی نامیدی یه‌تیا نه‌ لی ناکرئی، ده‌یا نه‌که‌ی نه‌ به (پسور) بۆ له‌سه‌نگی مه‌ه‌ک دانی که‌رسته‌وه‌وه‌ی زمانه ی کوردی ئەمروو به‌و پینه، پیناسه‌یا نه‌ دیاری ده‌کەین.

(١٠) - هه‌ندی ریشه‌وه‌ قه‌دی زمانه ی میدی، که له‌ناو زمانه ی پارسی کۆن دا، گه‌شه‌یا نه‌ سه‌ندوو.

+ ریشه [- = θ] ی پارسی کۆن، که به‌دوای ده‌نگه‌بزوین د دی، هه‌روه‌ک له وشه‌ی (ئه‌ئه‌هه‌م = aham) ی پارسی کۆن دا به‌واتای (من وتم) هاتوو، له ریشه‌ی [س = s] ی میدیه‌وه‌

زمانه‌وانی

نَسب هاتوو، کهچی له‌زمانی ئافِستایی دا، (نَسب = aspa) یه
له‌زمانی میدیش دا له‌وشه‌ی (فِشتاسپه = Vistaspa) دا، همان
قَد، هه‌یه.

یان، له‌وشه‌ی پارسی کۆن دا، که (فِسه = visa) یه‌وبه واتای
(هموو) هاتوو، هه‌ر ریشه‌که‌ی تِیادا ماوه‌توه، کهچی له ئافِستادا
بو‌به‌رامبه‌ری هه‌مان وشه، وشه‌ی (فِسه = vispa) یه‌وله
سانسکریته‌ی دا، بووه به (فِسه = Visva).

له‌گه‌ل، ئه‌وه‌ش دا، له‌پارسی کۆن دا، وشه‌ی ناساکاری
(فِسه‌زنه = vispazana) هاتوو هه‌مان قه‌دی تِیادیه، به‌لام
فۆنه‌تیکه‌ی ئه‌م وشه‌یه، له‌سه‌ر ئاواز و شینوه‌ی ده‌نگسازیه‌ی زمانی
میدی‌یه. (ته‌ماشای: Kent old Persian Grammar. P. 54).

+ قه‌دی [خم = xm] له‌ زمانی میدی و ئافِستایی له‌کۆنه‌وه، هه‌ر
ماوه‌توه، کهچی له‌ پارسی کۆن دا بووه، به [هم = hm] به‌لام له
زینووس داو هه‌روه‌ها له‌ره‌مزی ده‌نگیش دا، [h] بووه به‌ژیره‌وه.

بو‌وینه له‌ میدی دا، وشه‌ی (ته‌خمه‌سپاده = Taxmaspāda)
هه‌یه‌وله ئافِستاش دا (ته‌وخمه‌ن = taxman) هه‌یه، که به واتای
(توو) ده‌دات، له‌ پارسی کۆنیشی دا (ته‌وما = tauhmā) هه‌یه، که به
واتای (خیزان) هاتوو. (ته‌ماشای: Kent. O.P.G. p.37).

به‌هه‌رحال له‌م به‌راوردده سه‌رینه‌ی نیوان زمانی میدی و
ئافِستایی و پارسی کۆن دا، که‌له زووی (قه‌د) و (ریشه) وه - (یاخود
بابلین، وشه‌سازی) - کرا، گه‌یشینه ئه‌وه‌ی، که بلبین:

۱ - کۆنسونانته‌ی [S] له‌ زمانی میدی و له‌ زمانی ئافِستایی دا هه‌بێ
[θ = S]، له‌ زمانی پارسی کۆن دا.

- هه‌روه‌ها [Z] میدی و ئافِستایی، ده‌بێ به [d] له‌ پارسی کۆن دا.
- [سپ = SP] ی ئافِستایی و میدی، ده‌بێ به [س = S] له
پارسی کۆن دا.

- [زب = Zb] ی ئافِستایی و میدی، ده‌بێ به [ز = Z] له‌ پارسی
کۆن دا.

- (ته‌ی بێنی: له‌گه‌ل ئاگاداری کردنی جیگا و دیاری کردنی به‌رودوی
هه‌ریه‌کی له‌وانه).

- [خم = Xm] ی میدی و ئافِستایی، ده‌بێ به [م = (h)m]، له
پارسی کۆن دا. (ته‌ماشای، ل - ۳۷، Kent).

- [تر = tr] ی میدی و ئافِستایی، ده‌بێ به [چ = tʃ] له‌ پارسی
کۆن دا.

هاتوو و گه‌شه‌ی سه‌ندوو.

واته، له‌ میدی دا، قه‌ده ناوی (سه‌ه = sah). که‌له‌ناوی
(ئه‌سه‌رگه‌رتنه = Asa-garfa) ی میدی یه‌وه وه‌رگیراوه‌وله
ئافِستاش دا، بو‌وینه، وشه‌ی (مه‌سه‌شته = masista) - (که
به‌واتای، دریزترین، هاتوو) یش هه‌یه.

یان، له‌ پارسی کۆن دا، وه‌ك (ئه‌سه‌نگه = ئه‌ئه‌نگه) که به واتای
(به‌رد) هاتوو، له (ئه‌سان = ئه‌سه‌ن) ی میدی یه‌وه گه‌شه‌ی
سه‌ندوو و به‌رامبه‌ری (ئه‌سه‌نگه) ی ئافِستایی یه، که هه‌ربه واتای
(به‌رد) هاتوو.

+ قه‌دی [تر = tr]، ته‌نها له‌ زمانی میدی و ئافِستایی دا، به‌دی
ده‌کری، کهچی له‌ پارسی کۆن دا، [چ - tʃ] یه.

+ قه‌دی [تر = tr]، ته‌نها له‌ زمانی میدی و ئافِستایی دا، به‌دی
ده‌کری، کهچی له‌ پارسی کۆن دا، [چ - tʃ] یه

بو‌وینه، له‌ پارسی کۆن دا (puça = پوچه)، به‌واتای (کوپ)
هاتوو و له‌ پارسی نوێ ش دا (به‌چه = baça) یه، به‌لام له ئافِستادا
(پوثره = puera) یه.

یاخود - (له‌سه‌ر هه‌مان، قه‌ده‌روین) - له‌ پارسی کۆن دا
(خشه‌چه‌م = xsaçam) به‌واتای (شاهه‌نشاهیه‌ت) هاتوو، که
به‌رامبه‌ری، له ئافِستادا. وشه‌ی (خشه‌تره‌م = xsaerim) . به‌لام،
له‌ زمانی میدی دا وشه‌ی ناساکاری (خشه‌ترینه = Xsaerita) هه‌یه،
که ناوی شو‌رشگیریکه‌ی میدیه‌کانه.

+ ریشه‌ی (تر = tr) ی پاش برکه‌ی هه‌وادار (پرتاو)، له ئافِستادا
هه‌یه‌وله‌ زمانی (میدی) ش دا، له‌گه‌شه‌کردن دا بووه، کهچی له
هه‌ندی که‌ره‌سه‌ته‌ی زمانی پارسی کۆن دا، نه‌ماوه.

بو‌وینه، له ئافِستا (ئوشتره = uštra) به واتای (وشش) هاتوو،
کهچی له‌ پارسی کۆن دا، (ئوشه = uša) یه، هه‌روه‌ك له‌ فره‌یزی
(ئوشه‌باری = uša-bari) دا، ده‌رده‌که‌وی.

وینه‌ی زمانی میدی - ش، بو‌ئوه‌وینه‌یه‌ی سه‌روه‌وه، هه‌روه‌ك
ئه‌سه‌ی له‌م ناوه‌ میدی یه‌دا هه‌یه، که به ناوی (ئوشه‌خشته =
Uvaxštra) وه‌یه.

+ قه‌دی [سپ = sp]، له‌ زمانی میدی و زمانی ئافِستایی دا،
هه‌یه، کهچی ئه‌م قه‌ده، له‌ زمانی پارسی کۆن دا سواوه‌به‌روه
ریشه‌ی [s] رویشتوو.

بو‌وینه، له‌ پارسی کۆن دا (ئه‌سه = asa) به‌واتای

- [ئی - ٲ] ی میدی و ئافیتایی، دهیی به [شی = ٲ] له پارسى کون دا.

ئەوشانەى کە لە پارسی کون دا، بە دەیی ئەکرین، بوونە، وەك (خشایه‌تیه = xšāyaēya)، هى پارسی کون (نین)، بە لک و وشە یەکی میدی میرایەتی یە و تەنها بە گۆرانی ئاوازی کونایی، توێکلی پارسی کونیاں لە بەر کردووه.

ئەمانە هەندى، وینەى پارسی کون، بوئەم وینەى سەرەوه. (ئوشا - مەرشووش = uva-maršyus)، کە بە واتای (مردن) هاتووه. (هەشیەم = hašyam)، کە بە واتای (راست) هاتووه.

ئیمە، یان هەرکە سیک، کە حزى له پشکنین و لیکۆلینەوهی ئەم جوړه زانیاریانە یی، توانای لیکۆلینەوهی زمانى میدى دەبی، ئەگەر هاتوو پەنای برده، بەر ئەو هەندە کە لە پورە زمانیهی کە لە میدیه‌کانه‌وه بەجی ماوه ئەگەر هاتوو ئەو توانایه‌ی له چوارچیه‌ی به‌راوردن کردن، 'گەل زمانى ئافیتایی و میدى دا، بە کارى هینا. (١)

ئەم کورتە به‌راورد کردنه سەرییه‌ى سەرەوه، ئەوه‌ی بو روون کردینه‌وه، کە زمانى میدى وهى ئافیتایی یەك زمان بوون و- هەرەك لە مەوێش تریش و تمان - لەو به‌راوردەدا، ئیمە پەنامان بەر جوړه کەرەسته میدی یه بردووه، کە لیره‌دا، دەیان خەینه بەرچاو. یە کەم، هەندى کەرەسته، کە لە پارسی کون دا هاتووه، بە لām کە سیه‌تیه میدی یه کەى به تەواوی پێوهیه.

+ ناوی جیگا:

- (ئەسگەرته = Asagartē)، ناوی ناوچه‌یه‌کى میدیابه.

- سیکه‌یه‌وه‌تیش = Sikayavutiš). ناوی قەلایه‌کى میدى یه‌کانه.

- (باختریش = Bāxtriš). ناوی ناوچه‌یه‌کى رۆژه‌لاتى ئیرانه، بە لām لەووی کە سایه‌تی دەنگسازى و وشە‌سازى یه‌وه، میدى راسته‌پوره‌وانه. (تەماشای: کەنت. - (P.P.G) - j - 8).

- (زەرەنکە = Zranka). هەرەوه‌ها، ئەمیش ناوی ناوچه‌یه‌کى رۆژه‌لاتى ئیرانه، بە لām لە دەنگسازى و وشە‌سازى دا، زاده‌ی زمانى میدیه‌کانه.

+ هەندى ناوی کەسى:

- (تەخمه = taxma). بەواتای (ئازا)، (لێهاتوو) هاتووه. ئەمەشر

له ناوی (تەخمه‌سپاده = Taxmaspāda) ی میدى یه‌وه هاتووه.

- (خشه‌تریته = Xšaērita) ناویکە له ناوی (فره‌قه‌تریش =

Fravartiš) بە لām کەرەسته زمانیه‌کى له‌بەر کراوه.

- (ئوفه‌خشته = Uvaxštra). ناوی یه‌کیکە له شاهه‌کانى میدیا.

- (فیشاسپه = Vištāspa). گویا، ناوی باوکى (داریوش) و به‌م جوړه‌ش (هیسته‌سپه‌س = Hystaspes) هاتووه.

- (ئەسپه‌کەنا = Aspacana). یه‌کیکە له یاریده‌ده‌ره‌کانى داریوش (میدی‌یه).

- (فینده‌فرنا = Vindafana). یه‌کیکە له یاریده‌ده‌ره‌کانى داریوش (میدی‌یه).

+ هەندى وشه، کە ناوونیشانی میرایه‌تی یان هەلگرتووه!

- (خشایه‌تیه = Xšāēiya). بەواتای (شاه) هاتووه.

- (فەزەرکە = Vazraka). بەواتای (گه‌وره‌بوزورگ) هاتووه.

- (فیسپه - زه‌نه = Vispa-zana). بەواتای (هەموو پیاوه‌کانى لایه) هاتووه.

+ هەندى وشه، کە په‌یوه‌ندیان، به‌دینه‌وه‌هیه:

- (زوروه = Zūra). بەواتای (خراب، پيس، شه‌رانى) هاتووه.

- (فەرکە - زه‌نه = Varka-zana). ناوی مانگیکه، له‌مانگه‌دینى یه‌کان.

+ هەندى ناوی ئامرازى کشت وکال:

- (ئەسه‌نه = asana). تايه‌تی یه‌بەکشت و کاله‌وه (هەسان).

- (کاسه‌کە = Kāsaka). ناوی بەردىکى گرانبه‌ها.

+ هەندى جوړى تیکه‌لاو:

- (پارسه = Pārsa). پارس. نیشتمانى پارس (به‌شيوه‌ى میدى) ه

- (په‌رته‌فه = Pareava). پارث. ناوچه‌ی په‌رته‌کان (نیشتمانى

په‌رث) ه، به‌شيوه‌ى زمانى میدیه‌کان.

(١١) - ئەو ناوانه‌ى، کە لەم‌لاو (سەرچاوه‌ى جوړاو جوړى

بیگانه‌وه) به‌ ناوی (ناوچه‌و شارو و شاروچکه‌و رووبارو کيوو. . .) میدیابه‌ بلاو بوونه‌ته‌وه.

(ئا) - (ماد):

وشه‌ی (ماد) له پارسی هه‌خامه‌نشى دا، به‌ناوی (ماده

= Māda) وه هاتووه کە به‌رامبه‌ر وشه‌ی (میدی) ی ئەم‌رۆیه. ولاتی

(ماده) ییش له‌وه‌مه‌دا بریتى بووه له‌م ناوچانه:

+ کەپه‌ده = Kapada

+ نيسايه = Nisāya

+ ره‌گا = Ragā

ناوی (ماده)، له‌لای ئاشوریه‌کان، به‌شيوه‌ى (مادای

mādāi) یان (ئامادای = āmādāi). یان (ماتای = mātāi) هاتووه.

یه‌که‌ی پینک هیناوه و هم وشه‌یه‌ش له‌لایه‌ن پارسی کۆنه‌وه به‌کار هینراوه، جگه له‌مه‌ش له ناوی میدی‌دا تم (پارچه‌یه = ma) و هه‌روه‌ها له ئافیس‌تاش دا، هه‌ر، به‌کار هاتوه.

به‌شێوه‌یه‌کی روون تر، وشه‌ی (ده‌خمه = daxma) له ئافیس‌تادا، به واتای پال‌هوان، قه‌لا، سه‌رداب توونی جه‌نگ به‌کارهاتوه و هه‌ر تم وشه‌یه، له زمانی پارسی هه‌خامه‌نشی‌دا، به هه‌مان واتا ماتوهه، به‌لام له‌زمانی میدیه‌کان دا، وه‌ك (پارچه زمانیک) له که‌ره‌سته‌ی پینکه‌ینانی ناویک دا، که ئه‌ویش (ته‌خمه‌سه‌پاده = Taxmaspāda) یه، به‌کار هاتوه. زۆر‌تریش له ناوی قه‌لا ده‌کات، تاوه‌کوه‌ی ناوچه.

ناوی سه‌رده‌می میدیه‌کان وه‌ی پینش تری ئه‌وانیش، تا ئه‌مه‌رو، له ناوچه‌ جۆره‌ جۆره‌کانی کوردستان دا، هه‌ر ماونه‌ته‌وه و هه‌ندی له‌وانه‌ش، به پامان وزامانی و به‌بێ گۆران به هۆی لیک‌دانه‌وه، به هۆی پینشه‌ند، یان پاشبه‌نده‌وه رواله‌تیان، به‌لای گۆران دا چوه‌وه هه‌ندی‌کشیان، به‌یه‌که‌جاری شوینه‌واری ناویان نه‌ماوه و به ناویکی نوێ‌وه ناو ده‌بریی، یان هه‌ر، له هه‌چ روویه‌که‌وه شوینه‌واریان نه‌ماوه!^(۲)

ئیمه، به هۆی په‌نا بردنه، به‌رده‌نگ‌سازی و وشه‌سازی و یاسایانه‌وه به‌راورد‌کردنیان له‌گه‌ل هاو‌جۆرو هاو‌واتایان دا له‌ناو زمانی پارسی کۆن داوه‌ی ئافیس‌تایی‌دا، ده‌گه‌ینه، ئه‌وه‌ته‌نجامه‌ی، که ئه‌و ناوه‌ میدیایی بی، یان نه! ئه‌ویش به هۆی:

یه‌که‌م، له رووی به‌راورد‌ه‌وه، له‌مه‌وینش تر، به‌تایبه‌تی له‌خالی سه‌ره‌کی (ده‌)دا، گه‌بشتینه، ئه‌وه‌ته‌نجامه‌ی، که که‌ره‌سته‌زمانی میدیه‌کان (ئه‌وه‌ی که بۆمان به‌جی ماوه، سه‌رچاوه‌ی جۆراو‌جۆر به‌که‌ره‌سته‌ی میدی له‌قه‌لم داوه) له‌گه‌ل هه‌ی زمانی ئافیس‌تادا یه‌کی‌که‌وچ جۆره‌ جیا‌وازی‌یه‌ک له نیوانیان دا، نه‌هاتوه‌ته‌ کایه‌وه، ئه‌مه‌ش ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی، که زمانی ئافیس‌تا (گاته‌کان) زمانی دینی و ره‌سمی میدیه‌کان بووه‌ و زمانی پارسی کۆنیش، شێوه‌زاریکی جیا‌واز له زمانی ئافیس‌تا وه‌ی میدی بووه.

دوه‌م: هه‌ندی ناوی ناوچه‌و. ناوی کی‌و‌ناوی^(۳) شارو‌ناوی دیهات، له سه‌رچاوه‌ ئاشووریه‌کان دا، به‌رچاوه‌ده‌که‌ون و، که زۆریه‌ی زۆریان ئیسته‌ وه‌ك خۆیان ماونه‌ته‌وه و هه‌ندی‌کشیان، هه‌ر ئه‌وه‌مه، ئال و گۆریان به‌سه‌ردا هاتوه، یان گۆردراون! بۆینه، له سه‌رچاوه‌ ئاشووریه‌کان دا (سه‌رگۆنی دوه‌م، نیوان سالانی ۷۲۱ - ۷۰۵. پ. ز) ناوی ناوچه‌ی (خا‌رخا‌ر) هاتوه‌وه

له‌زمانی عیلامی‌دا، بووه به (ماتا - پی = māta-pe). له‌ زمانی عیبری کۆن دا (مادا = māda) یه‌وه‌ یونانی کۆنیش (مادوی = medoi = mādoi) یه. له‌ئه‌رمه‌نی کۆن دا (مارک = mār-k). دیاکۆنۆف، وامان تی‌ده‌گه‌یه‌نی، که ئه‌گه‌رجی قه‌دی (مات = mā) قه‌دیکی کۆنه‌واتای ناوه‌نه‌ژادو جوگرافیایی خه‌لکی ده‌دات و به‌ زۆری له سه‌رزه‌مینی ئیران دا به‌کارهاتوه‌وه‌به‌تایبه‌تی ئه‌مه‌ به‌نیشتمانی خه‌لکی و‌تراره، که له‌سه‌ده‌ی نۆیه‌می پینش زاینی‌دا، (ئه‌وه‌خه‌لکه‌ له ناوچه‌کانی ئیران دا) به‌ زمانی ئاخافتوون، که به هه‌مان ناوه‌وه ناو‌نراوه، یان ناویانگی هه‌بووه، ریشه‌یه‌کی له‌زمانه ئیرانیه‌کان دا نی‌یه!!

ئیمه، له‌وروه‌وه، که دیاکۆنۆف، بۆی چوه‌وه، واته، ئه‌و واته‌یه‌ی، که (وشه‌ی (ماد = مات) ریشه‌ی له‌ زمانه ئیرانی‌یه‌کانا نه‌بی!) له‌گه‌ل‌یدا نین و به‌ ته‌واوی به‌ پینچه‌وانه‌ی ئه‌وه‌وه، بۆی چووین و لاشمان روونه، که قه‌دی (مات) لای هه‌موو‌خیزانیکی ئیرانی‌یه‌وه به‌کارهاتوه‌وه‌حالی حازریش ئه‌وه‌به‌کارهاتنه هه‌ر درێژه‌ی کیشاوه‌ ئه‌گه‌ریش، به‌گۆته‌که‌ی دیاکۆنۆف بوایه، ده‌بوا‌یی و هه‌ها نه‌بوا‌یی!

به‌هه‌رحال، ئه‌وه‌ی دیاکۆنۆف و‌تویه‌تی، (له‌ لاپه‌ره ۲۲۱ - ی میدیادا - به‌زمانی کوردیی) خۆی هه‌شار داوه.

ئه‌وه‌بیشی، که ئیمه له‌م رووه‌وه، به‌ده‌ستمانه‌وه‌یه، لیک‌دانه‌وه‌ی وشه‌ی (ماده) یه‌وه‌ به‌م جۆره‌ی خواره‌وه‌یه:

قه‌دی (مه‌ته = mat) و قه‌دی (مه‌زه = maza = مه‌ئه = maea). نه‌ك ته‌نها، ئیرانی‌یه، یان هیندۆ-ئیرانی‌یه، به‌لکه‌ هیندۆ-ئورپایشه‌و وشه‌ی (ماده‌ی پارسی و مه‌زه = mother) ی ئینگلیزی، له هه‌مان قه‌ده‌وه دروست کراون و له‌بهره‌ت دا، به واتای نیشتمان، یان وه‌ك ئه‌مه‌رو له ناوی زمانی کوردیی دا ده‌وتریته‌وه، به واتای (دایکی نیشتمان) هاتوه. له‌بهره‌ت دا، قه‌ده‌که ئاریانی کۆنه‌وه‌له‌وانه‌یه، له‌دوره‌یه‌ی هه‌زاره‌ی یه‌که‌می پینش زاینی‌دا وه‌ك که‌ره‌سته‌یه‌کی ره‌واو‌باو، بۆبه‌ده‌سته‌وه‌دانی، واتای دایک و به‌کارهاتی و هه‌روه‌ها بۆجۆری واتای دیکه‌ش.

که‌ره‌سته‌ی (مات) له‌که‌ره‌سته‌ زمانی سه‌رپاکی زمانه ئیرانی‌یه‌کان دا به‌کارهاتوه‌وه‌روواله‌تی (مه‌زد) له‌وشه‌ی (ئه‌هرۆمه‌زده = Ahuramazda) دا وه‌رگرتوه‌وه‌هه‌روه‌ها روواله‌تی (مه‌ت) ی له‌ وشه‌ی (هه‌گمه‌تان = Hagmatāna) دا، وه‌رگرتوه.

له‌وشه‌ی (ده‌خمه = daxma) دا، قه‌دی، (مه) به‌شی کۆتایی

کشت وکالی ذی‌هات بووی .

بوئشان هه‌یه، بهم جوژه، به‌شی دووه‌می (که‌یابا) - واته (بابا) - لیک بدینه‌وه .

(باب) به شیوه‌ی نائیرانی، به واتای (قایی = ده‌رگا) هاتووه، به شیوه‌ی ئیرانی (یش، که (با)ه، یان (به)ه، به واتای (سنور) دی، له هه‌ردوو حاله‌ته‌کش دا، به هه‌موویه‌وه، به واتای (ده‌رگوانی خوا) یان (خوای سنور) دی .

(بی) - ناوی پایته‌ختی میدیه‌کان، که (هه‌گمه‌تانه = Hagmatāna) یه، وشه‌یه‌کی دیکه‌ی سه‌ره‌یه، که لی‌ی بکوئریته‌وه . وشه‌ی (هه‌گمه‌نانه = Hagmatāna) پینک هاتووه، له :

+ هه‌نگه‌نه = hankana هه‌گه = haga

+ مه‌تا = matā -

+ نه = na -

وشه‌ی سه‌ره‌ی (هه‌نگه‌نه = hankana) به واتای (هوز)، (گه‌ل)، (عه‌شهرت)، (پوره)، (تیره)، (ره‌گه‌ز) . . . هاتووه .

- پارچه‌ی (مه‌تا = matā)، له‌بنه‌ه‌ت دا، (مه‌ت = mat) هیه‌وله‌به‌ر باری (میسه‌تی)، بووه به (مه‌ت = mata)، که به واتای (نیشتمان)، (دایک) هاتووه .

- پاشبه‌ندی (- نه = na) بو‌دوخی (جیگا) به‌کار هاتووه . به‌هه‌موویه‌وه به واتای جیگای، یاخود (مه‌له‌ندی هوزی ماد) هاتووه (ته‌ماشای لیک‌دانه‌وه‌ی (مه‌ت، یان مات) بکه‌روه .

(۱۲) - بهم، بوئه‌یه‌وه، وا هه‌ندی ناوی میدی ده‌خه‌ینه به‌رده‌م :

+ هه‌ندی ناوچه‌ی میدیه‌کان .

- ته‌سه‌گه‌رته = Asagarta

- که‌په‌ده = Kapada

- نیسایه = Nisāya

- ره‌گا = Ragā

+ هه‌ندی شار .

- هه‌گمه‌تانه = Hagmatāna

- کودروش = Kudurus

- ماروش = Mārus

+ هه‌ندی قه‌لاوکه‌میی سوپایی .

- سیکه‌یه‌وفه‌تیش = Sikayavatiš

- ته‌خمه سپاده = Taxmaspāda

+ ناوی ئه‌وه هوزانه‌ی، که‌یه‌کیه‌تی (ماد) یان پینک هینابوو :

هه‌روه‌ها ناوی فه‌رمانه‌رواکه‌ی که (که‌یابا) بووه هاتووه . هه‌ر له‌همان کات دا ناوی ناوچه‌ی (ئیلیپی = ELLIPI) یش هاتووه .

ئه‌گه‌ر ئه‌مرو، ئیمه، به جوگرافیای رۆژئاوای ناوچه‌کانی ئیران دا بگه‌رین، ده‌بینین له‌چهند ناوچه‌یه‌ک دا، ناوی (خو‌رخوره) هاتووه، له‌به‌ر ئه‌وه، ئه‌مه وامان لی‌ ده‌کات، که بروامان به‌وه هه‌بی، که (خارخان) تا ئه‌مرو ناوی ماوه‌ته‌وه، له‌گه‌ل نه‌ختی ئال وگور له‌دنگه‌ بزین دا .

به هه‌رحال، ناوی (خو‌رخوره) و ناوچه‌ی خو‌رخوره، که‌وتوونه سه‌ره‌شی ژورووی سیروان و ناوچه‌ی سه‌رده‌شت - ی ئه‌مرووه، که زۆرترو رۆژئاوای (سه‌ق) ده‌گرته‌وه .

له ناوچه‌ی هه‌ورامان دا، کانی (خو‌رخوره) هه‌یه، هه‌روه‌ها ناوی جیگا که‌وتوونه‌ته‌بناری شاخه‌کانی هه‌ورامان له ناوچه‌ی پشت جوگه‌دا، به ناوی (خارگیلان) و (خه‌ریانی = خاریانی) و (خورمال) هوه هه‌ن .

هه‌ر له‌همان ناوچه‌دا، زۆرنزیک به‌خورمال، ناوچه‌ی (ئیلانی) هه‌یه .

دیساره، (ئیلانی) ی ئه‌مرو له (ئیلیپی) ی ئه‌وه‌مه‌وه هاتووه و ئاشکراشه، ئه‌م ناوی (ئیلیپی) یه، ناوی ئاشووریه‌کانه، چونکه ئه‌وه جوژه (قه‌د) و ریشه‌یه له زمانی میدی و ئافیستایی دا به‌دی ناکرین . وه‌ختی ئه‌م وتیه، به‌راست ده‌زانین، ئه‌گه‌ر هاتوو بو‌ناوه جوژه به جوژه‌کانی (هه‌ولیس) سه‌رده‌می ئاشووریه‌کان و هه‌خامه‌نیشه‌کان گه‌راینه‌وه، که چون، ناوی (هه‌ولیس) لای هه‌خامه‌نیشه‌کان (ئه‌ریرا) بوو، که‌چی له لایه‌ن ئاشووریه‌کانه‌وه، به (ئه‌ریلا) ناو ده‌برا!

ئیمه ئه‌گه‌ر له ناوی (که‌یابا) ورد بینه‌وه، بو‌مان هه‌یه، بهم جوژه‌ی خو‌اره‌وه وردی بکه‌ینه‌وه :

- (که‌ی، نازناوینکی کونی ئاریانه‌یه، به واتای، خودا‌گه‌وره، فه‌رمانه‌روا، سه‌ره‌رشتیکه‌ر، هاتووه .

- (باب)، وه‌ک پاشبه‌ندی‌ک له (فاگ) هوه هاتووه . هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ی نووسراوه‌که، به زمانی ئیرانی نی‌یه، له‌به‌ر ئه‌وه، ئه‌و ئال و گۆره‌ی به‌سه‌ردا هاتووه .

حالی حازر، (فاگ) به‌روه (باگ) یان (به‌گ) گۆردراوه، به پیسه، (به‌گ) یان (به‌گ)، به واتای سه‌ره‌رشتیکه‌ر، چاودیریکه‌ر، ئاگاداریکه‌ر، هاتووه و زۆرتیش بزکشت و کال و زه‌وی‌وزار به‌کار هینراوه به‌م پینه‌ده‌بی، (که‌یابا) ده‌ره‌گه‌ بووی، یان فه‌رمانه‌روای

زمانه‌وانی

- (سه‌تراپ = satrāp), که سرکاری میرایه‌تی بووه، بزجی به‌جی کردنی فرمانه‌کانی میرایه‌تی له ناوچه‌یه‌ک دا، زوریکه، له (پاریزگان)ی نه‌مرووه.

(۱۳) - نه‌نجامی نه‌م به‌راورده:

به‌ینی نه‌وکه‌رسته موفولوزی‌یه‌ی، نه‌وناوه میدیای‌یانه‌ی، که به‌جی ماون وله‌سه‌رچاوه‌ی جوراوجوردا هه‌ل گورزاون و به‌راورد کردنیان له‌گه‌ل هه‌مان جزوه‌ که‌رسته‌ی زمانی ئاقیستایی و زمانی پارسی کون دا، وا، به‌رچاوکوت، که زمانی ئاقیستایی و زمانی میدیه‌کان، هه‌ریه‌کی بوون، یان زمانی ئاقیستایی شنبه‌ زمانی دینی میدیه‌کان^(۲) بووه، به‌م بییه - (نه‌گه‌ر هیشتا هه‌رزورتری پی ده‌وی) - وهرگرتیه‌کی (گات)ه‌کانی ئاقیستا، وه‌ک وینه‌ی کوردیی کون، وهرده‌گرین وده‌یخه‌ینه به‌ر سه‌نگی مه‌حه‌کی زمانناسی یه‌وه.

له‌وانه‌یه، له‌م رووه‌وه، نه‌وپرسیاره بیته پیشه‌وه، که بوجی هه‌ر نه‌نیا (گاته‌کان) ده‌وتری و سه‌ریاکی ئاقیستا ناکه‌وینه، چوارچیوه‌ی

نه‌م تی‌بینی یه‌وه!

وه‌رامی نه‌مه‌ش، نه‌وه‌یه، که گاته‌کان سرودی دینی هونراوه‌ن و هیسج جزوه‌ ئال و گوریکیان به‌سه‌ردا نه‌هاتووه‌و به‌پینچه‌وانه‌ی به‌شه‌کانی دیکه‌وه‌ن، که شنبه‌زاری پیره دینی یه‌کان کاریان تی کردون!!

(۱۴) - زمانی گاته‌کان^(۳).

وه‌رگرتیه‌ک له گاته‌کان:

- (به‌وسه = Biusai).

- (په‌ره‌تاکن = Parētākenoi).

- (ئاریزانتی = Arizātoi).

- (ستره‌وکنات = Strouknātes).

- (به‌ودی = Boudioi).

- (ماگه‌ = māgoi).

(دیاکونوف، ل - ۲۱۸).

+ ناوی هه‌ندی شاه‌ی میدیه‌کان و ناوی هه‌ندی شورشگیریان:

- (که‌ی ئه‌خسار = Cy-axāres), که به‌م جوره‌ش ناوی هاتووه، (ئوفه‌رشته = Uvarštra), ناوی شاه‌یه‌که، له شاهه‌خانی میدیا.^(۲)

- (زه‌ره‌ئوشتره = Zarathuštra) ناوی په‌یامبه‌ری دینی یه‌ یاخود

شاهی دین.

- (ئه‌مه‌سه‌په‌ند = Amshaspand), سه‌روکی په‌ری‌یان.

- (فه‌ره هره‌ن = Varahran), به‌هرام، پاله‌وانیکه.

- (فه‌رورت = Phraortes), ناوی مانگه‌و ناوی (فریدون) یسه.

- (خسه‌ئریته = Xšaērita), ناوی شورشگیریکی میدیه‌یه.

- (گه‌وماته = Gaumāta), ناوی شورشگیریکی میدیه.

+ هه‌ندی ناوی دیکه.

- (نومو = Nomos), که به‌واتای (نامه‌)ی ئیستاده‌گرینه‌وه‌و ناوی

هه‌و (یاساوه‌ستور)ه‌ بووه، که له سه‌روکلاوی شاه‌ی میدیا،

(دیاناکن) دا، په‌یره‌وی پی کراوه.

۱۰. ۱۱. ۱۲. ۱۳. ۱۴. ۱۵. ۱۶. ۱۷. ۱۸. ۱۹. ۲۰. ۲۱. ۲۲. ۲۳. ۲۴. ۲۵. ۲۶. ۲۷. ۲۸. ۲۹. ۳۰. ۳۱. ۳۲. ۳۳. ۳۴. ۳۵. ۳۶. ۳۷. ۳۸. ۳۹. ۴۰. ۴۱. ۴۲. ۴۳. ۴۴. ۴۵. ۴۶. ۴۷. ۴۸. ۴۹. ۵۰. ۵۱. ۵۲. ۵۳. ۵۴. ۵۵. ۵۶. ۵۷. ۵۸. ۵۹. ۶۰. ۶۱. ۶۲. ۶۳. ۶۴. ۶۵. ۶۶. ۶۷. ۶۸. ۶۹. ۷۰. ۷۱. ۷۲. ۷۳. ۷۴. ۷۵. ۷۶. ۷۷. ۷۸. ۷۹. ۸۰. ۸۱. ۸۲. ۸۳. ۸۴. ۸۵. ۸۶. ۸۷. ۸۸. ۸۹. ۹۰. ۹۱. ۹۲. ۹۳. ۹۴. ۹۵. ۹۶. ۹۷. ۹۸. ۹۹. ۱۰۰.

له لاپه‌ره (۸۱) ی (کاتها) ی (پیرداود) - هوه وه‌رگیراوه (روونوس

کراوه‌ته‌وه).

رووبه‌ر گرتنه‌وه (ترانسلیتریشن) ی‌ئاوازی وشه‌کان، به‌پیتی
لاتینی بهم‌جوره‌ده‌گرتنه‌وه:

tat θwā parasā araš moi vaocā Ahurā
kē hvapā raocās - čā dāt tamās - čā
kē hvapā xrafnam - čā dāt zaēmā - čā
kē yā ušā aram piθwā xšopā - čā
yā manaoθriš cazdōhhrantam araθahyā

(tuvam) وهرده‌گرتی‌وله‌دوخی (کوی‌همان‌کس‌دا، روواله‌تی
یه‌فاکهم = yavākam) وهرده‌گرتی.

به‌هه‌رحال، راناوی (θwā = ثوا) به‌واتای (تو) هاتوه.

- (په‌سه = parsa):

(په‌رس) قه‌دی‌چا‌وگی (په‌رسین) ه‌و‌حالی‌حازرله‌کوردی
ته‌م‌رودا، هه‌روه‌ک‌خوی‌به‌کار‌ده‌هینری.

- (ته‌په‌س = aras) یان (ته‌په‌ش):

ته‌سه، ثاوه‌ل‌ساوه‌له‌زمانی‌کوردی‌ته‌م‌رودا‌بووه‌به‌(راس =
راست)، که‌هاودژی، یان‌دژ‌واتای (چه‌وت = در) یه.

- (موی = moi):

راناوی‌که‌سی‌یه‌که‌می‌لکاوه‌وله‌دوخی‌خستنه‌پال‌دایه‌وله
دوخی‌به‌رکاردا‌بو‌همان‌کس، روواله‌تی‌ده‌بی، به‌(ma = ما) و
له‌دوخی‌به‌رکار‌بو (کوی‌همان‌کس، روواله‌تی‌ده‌بی، به‌(na
(nās =

ته‌م‌راناوه‌لکاوه، ثالی‌ره‌دا، به‌واتای (به‌من) هاتوه.

- (فه‌و‌چا = vaogā):

فرمانی‌دا‌خوازی‌یه، داوا‌کردنه‌و‌حالی‌حازر، له‌شینه‌وی‌نا‌چه‌ی
هه‌ورامان‌دا، (فاچه = واچه)، به‌واتای (بی‌ژه = بلی)، به‌کار
ده‌هینری.

به‌هوی‌ته‌م‌وشه‌یه‌وه، ته‌م‌زمانه، به‌ناو‌نیشانی‌زمانی (تیری‌ن -
فاچ) هوه‌ناو‌ده‌بری، رژی‌له‌رژان، هه‌ربه‌و‌ناوه‌ه‌ناو‌براهه.

(له‌م‌روه‌وه، ته‌ماشای‌فه‌ره‌نگی‌تیری‌ن‌فاچ‌بکه‌روه‌ه!).

- (ته‌هورا = Ahurā) ناوی‌خودایه، یاخود‌یه‌کیکه‌له‌ناوه‌کانی
(خودا).

دیری‌دووه‌م:

رووبه‌ر گرتنه‌وه‌ی‌ته‌م‌وهر گرتنه‌یه، به‌پیتی‌رینوسوی‌ته‌م‌رزی
کوردی، بهم‌جوره‌ده‌گرتنه‌وه:

«ته‌ت - ثوا‌په‌رسا‌ته‌راس‌موی‌فه‌و‌چا‌ناهورا

کی‌فه‌پا‌ره‌و‌چاسچه‌دات‌ته‌ماسچا

کی‌فه‌پا‌خفه‌فنه‌مچا‌دات‌زه‌یماچا

کی‌یا‌ئوشا‌ته‌ره‌م‌پیشوا‌خشه‌پاچا

یا‌مه‌نه‌و‌تیش‌چه‌زدونگ‌فه‌نتم‌ته‌ره‌ته‌یا»

لیک‌دانه‌وه‌ی‌که‌ره‌سته‌ی‌نیو‌ته‌م‌وهر گرتنه‌هونراوه‌یه.

دیری‌یه‌که‌م:

- (ته‌ت = tat):

راناوه، بو‌که‌سی‌سینه‌می‌تاک، لی‌ره‌دا، له‌حاله‌تی‌بی‌لایه
(نه‌نیر، نه‌می) ن‌دا، به‌کار‌هاتوه‌وله‌دوخی‌به‌رکار‌دایه‌وبه‌واتای.
(ته‌ه = ته‌م) هاتوه. بو‌شمان‌هه‌یه، که‌بلی‌ن‌راناوی‌ئاماژه‌یه‌وبو
نریک‌به‌کار‌ده‌هینری:

ته‌م‌راناوه، یان‌ته‌م‌راناوی‌ئاماژه‌یه، له‌ده‌م‌و‌دوخی
جوربه‌جوردا، روواله‌تی‌جوربه‌جوری‌هه‌یه.

بو‌وینسه، له‌دوخی (کارا) دا‌بو‌که‌سی‌سینه‌می‌تاک‌ده‌بی‌به
(ته‌یه‌م = ayam) و‌له‌کوی‌همان‌دوخ‌دا، ده‌بی‌به‌(تای = tāi).

به‌لام‌له‌کوی‌بی‌لایه‌نی‌همان‌دوخ‌دا، ده‌بی‌به‌(تا = tā).

به‌هه‌رحال، راناوی‌ئاماژه (ته‌ت = tat) به‌واتای (ی‌ی).

ئینگلیزی‌هاتوه‌وله‌کوردی‌ته‌م‌رودا‌به‌روواله‌تی (ته‌مه‌تا) به‌کار
دی.

- (ثوا = θwā):

راناوی‌که‌سی‌یه‌وبو‌که‌سی‌دووه‌م‌به‌کار‌دی‌وله‌دوخی (ه‌و =

Instr) دایه‌له‌دوخی (کارا) دا‌بو‌همان‌کس، روواله‌تی (توفه‌م =

- (کی = ke):

نم راناوه، له کوردی نهمرویش دا، به ههمان ناوازو ههمان واناوه به کار دیت. نهرکیشی راناوی کهسی پرسه.

- (هه‌پا = hvapā):

نم وشه‌په، ناساکاره و پیک هاتووه له دوو پارچه‌ی لیک دراوو له‌وانیش (هه‌ه = hva-) و (پا = pā-) ن.

پارچه‌ی (هه‌ه) به واتای (هاوردیه)، (هیناویه) هاتووه. پارچه‌ی (پاش)، به واتای (پن) هاتووه. به ههر دوو کیانه‌وه واتای (کردوویه)، (بنیاتی ناوه) دی‌وله‌بری نم ویزه‌په‌ش، له هه‌ندی ناوچه‌ی کورده‌واری دا، (کردوویه وه‌پا)، (هاوردیه وه‌پا)، (بنیاتی ناوه) به کار ده‌هینریت.

بو، وینه ده‌وتری: نم‌وناله‌که‌ی (هاورده وه‌پا). واته، نم‌ویی بی‌گرت و فیری رویشتنه ریوه‌ی کرد. یان. ده‌وتری: نم‌نوخوشه‌که‌ی (هاورده وه‌پا)،

واته، نم‌نوخوشه‌که‌ی هه‌لسانده‌وه.

- (ره‌وچاسچا = raočās - čā):

نم وشه‌په‌ش ناساکاره. بریتی به، له‌وشه‌په‌کی سه‌ره‌وه‌پاشبه‌ندی (دیاری کردن) یان پاشبه‌ندی (پیناسین)، واته:

- (ره‌وچاس = raočās)، که به‌واتای رۆژ، یاخورد رووناسکی

هاتووه‌و بنه‌ره‌ته‌که‌ی (ره‌وچ) هه‌نوی دیکه‌شی کوتایی دۆخیکه له دۆخه‌کانی (ناو).

- (چا = čā)، پاشبه‌ندی که نوپیناسین به کار ده‌هینریت.

له کوردی نهمرودا، (که = ka-) و (ی = i) له‌گه‌ل (ناو) و (ناوه‌لناو) دا، بوپیناسین و دیاری کردن، به کار ده‌هینرین.

- (دات = dāt):

نم وشه‌په، (کار = فرمان) له‌ده‌می رابوردوودا (دروستی کرد)

هه‌ر له‌ههمان (قه‌ده‌وه، واته، قه‌دی (دات) هه‌ندی وشه‌ی دیکه

له کوردی کون داپیک هاتوون و نه‌وانیش: (داته = dāta)، که

به‌واتای (ده‌ستوور) و (یاسا) و (داد) هاتووه. (داته‌ر = dātar)، که

به‌واتای؛ (دادوهر = خاوه‌ن داد)، (داهینه‌ر) (به‌داد) هاتووه.

(تەماشای، فەرھەنگی ئیریەن قاچ، ل - ۱۳۶، بکه)

(تەماسچا = tamās - čā):

نم وشه‌په، له دوو پارچه پیک هاتووه. پارچه‌ی یه‌که‌میان

وشه‌په‌کی سه‌ره‌په‌وه‌ویش (تەم = tam) هه‌ل‌گه‌ل کوتایی دۆخی

ناودا، که پیکه‌وه (تەماس) یان، پیک هیناوه.

پارچه‌ی دیکه‌یان، (چا = čā) یه. که پاشبه‌ندی (پیناسین) ه. له زمانی کوردی نهمرودا، وشه‌ی (تەم) و (تەم و مژ) به کار دیت و لام وایه، هه‌ریه‌کی له‌ئیمه واتای تی‌بگات، به لام له کوردی کون دا (تەم به واتای (تاریکی) هاتووه و بیگومان بوونی (تەم) یش ده‌بی به هوی داکه‌وتنی، یان به‌رپابوونی تاریکی.

دیاری سیهم:

له سه‌ره‌وه، وشه‌ی یه‌که‌م و دووه‌مان لیک دایه‌وه و نالیه‌ش داو له‌دیاری چواره‌میش دا، دوویات کراونه‌ته‌وه، بوپه‌پنیوست، به پات کردنه‌وی لیکدانه‌وه ناکات!!

- (خه‌فه‌نم - چا = xafnam - čā):

وشه‌ی خه‌فه‌نم - چا، پیک هاتووه، له وشه‌ی (خه‌ف) و

کوتایی دۆخ و پشبه‌ندی (چا) ی پیناسین و دیاری کردن.

حالی حازر، له کوردی نهمرودا (خه‌فتن، خه‌وتن) به ههمان واتا، به کار دیت.

وشه‌ی (دات) مان، له سه‌ره‌وه لیک دایه‌وه.

- (زیمماچا = Zaemā - čā):

وشه‌ی (زه‌یمماچا) ناساکاره و پیک هاتووه، له:

- (زیمما)، که نهمیش (ناو) هه‌و کوتایی دۆخه‌که‌په، واته پیک

هاتووه، له وشه‌ی سه‌ره‌ی وه‌ک (زه‌می) که ناوه‌به‌واتای به‌ناگا،

نه‌نووستوو، بزبو، ژینگه‌ل، هاتووه (ما) ش، وه‌ک کوتایی (دۆخ) هه‌

له‌حاله‌تی (به‌رکار) دایه.

- پاشبه‌ندی (چا) ش، هه‌روه‌ک له‌دیاری کوتایی پشبه‌وه‌دا لیکمان

دایه‌وه، نامرازی پیناسین و دیاری کردنه.

دیاری چووارهم:

نامرازی پرس و پاشبه‌ندی ناوونیشان هه‌ل‌ده‌ر، لیره‌دا یه‌کیان

گرتوووه به‌رامبه‌ری (کی‌په‌ی) کوردی نهمرویه، یان به‌واتانی

(کی‌په‌که‌په).

- (ئوشا = Ušā):

- (ئوش) یان (ئوس)، له کوردی نهمرودا، به‌ههمان واتا، به کار

ده‌هینریت. واته، وشه‌ی (خوش) و (ئوسا) هه‌ر دوو کیان به‌ههمان

واتا دین. بو‌وینه ده‌وتری:

- کی‌په، نه‌وکارپه (خوش) کرد؟

- کی‌په، که (ئوسایی) نه‌وکارپه کردوووه؟

که‌وابوو (ئوش)، به واتای (ئوسا)، به‌واتای (کردگار) دیت

- (نهرم = aram):

زمانه‌وایی

(داناوزانا) هاتووه، یاخود به‌واتای (مروئی بیروکن) = (مروئی وردبیر) هاتووه.

- (چه‌زدونگ هفهنتم = $\check{c}azdoghvantam$):

نم وشه‌یه، ناساکاره وینک هاتووه، له زورتر، له قهدیک،
واته؛ به‌لای که‌می‌یهوه، له‌سی پارچه پیکهاتووه.
به‌هرحال، به‌واتای (چونیه‌تی دروستکردن) هاتووه.

- (نهره‌نیا = $ara@ahyā$):

نم وشه‌یه ناوی ناوه‌لناوی (راست)ه واته، له (راست)هوه نم
ناوه پیک هاتووه و شویش به واتای (راستی)، یان (راستی‌یه‌که)
هاتووه.

واتای دیر به دیری، به‌شویه‌یه‌کی گشتی:

(۱) - لیت نه‌پرسم، به‌راستی پیم بیژه، نه‌هورا!

(۲) - کی دروستی کرد، رۆژ وشه‌و؟

(۳) - کی دروستی کرد، خه‌وو هه‌ده‌ر؟

(۴) - کی سازی‌دا، شهبه‌ق و نیوه‌رۆژ وشه‌و،

(۵) - که پیای ژیر بیر له راستی‌یه‌که‌یان ده‌کاته‌وه؟

(۱۵) - دوخی ناوه‌کان (کوئایی جور به‌جوری ناو):

له زمانی کوردی کۆن دا، کوئایی (ناو) و (ناوه‌لناو) وهی
(راناو) یش به‌پیی جوری ئهرکی له رسته‌سازی‌دا، کوئایی جور
به‌جوری هه‌بوه‌وه‌و کوئایی یانه‌ش، نزیکه‌ی هه‌شت جورن،
له‌هه‌شت (دوخ) دان.

بۆینه، نه‌گه‌ر ناوینکی، وه‌ک وشه‌ی (ئه‌سپه = $aspa$) مان
وه‌رگرت، له دوخه‌ جور به‌جوره‌کان دا، نم کوئایی‌یه‌ جور به
جورانه وه‌ده‌گری!

پیشه‌کی، وشه‌ی ($aspa$) بۆنیره‌و تاکه (که‌حالی حازر - ئه‌سپ -
ده‌وتیری). بۆ به‌رامبه‌ری (ماین = ماین) ی ئه‌م‌پروزی زمانی
کوردی، واته، مینی (ئه‌سپ) ($aspā$) به‌کار هینراوه.
جوری دوخه‌کان.

+ (کارا = N): (ئه‌سپه = $aspa$)

+ (به‌رکار = Acc): (ئه‌سپه‌م = $aspam$).

+ (دیارخه‌ر = G): (ئه‌سپه‌هیه = $aspa - ya$).

+ (کارابزر = Abl): (ئه‌سپات = $aspāt$).

+ (به‌رکاری ناراسته‌وخو = Dat): (ئه‌سپای = $aspāi$).

+ (یاریده‌ده‌ر = $Lnsrt$): (ئه‌سپا = $aspā$).

+ (ئاوه‌نکاری جینگا = Loc): (ئه‌سپه‌ی = $aspai$).

به‌بیروپرای من، وشه‌ی (ئاره‌م = $āram$) و (ئه‌ره‌م = $aram$)
هه‌ردووکیان، دووروواله‌تی ئاوازه‌داری یه‌ک (قه‌دد) ن.

به‌هه‌رحال، وشه‌ی (ئاره‌م = $āram$) به‌واتای (ئارام) و (هین) و
(کپ) ی ئیستای ناو زمانی کوردی هاتووه.

هه‌ر له‌م قه‌ده‌وه، وشه‌ی ناساکاری (ئارمه‌یتی)، که به واتای
(هاوسه‌یه‌تی) هاتووه، پیک هاتووه.

وشه‌ی (ئه‌ره‌م) ی ئیره، به واتای (ئارامی) هاتووه، ئه‌مه‌یش ئه‌و
ده‌مه‌یه، که که‌وتووه‌ته نیوان ده‌می رۆژ بۆونه‌وه‌وه‌ده‌می کوئی
شه‌وه‌وه، که له هه‌ندی ناوچه‌ی کورده‌واری‌دا، (کازیوه، ده‌مه‌و
به‌یان، سپیده) ی پئی ده‌لین.

- (پیشوا = $piowa$):

نم وشه‌یه، ناوی (کات) و کوئایی (دوخی) وه‌رگرتووه. واته،
نم ناوه، له دوخی به‌رکار دایه‌وه‌و کوئایی‌یه‌ی، هی ئه‌و دوخه‌یه،
له قه‌دی (پیت = pit) بیان (پیت = pie) هه‌ندی وشه‌ دروست
بوون و ئه‌وانیش: (پیتی‌ما‌یه، که به واتای (پیزان) هاتووه‌و
(پیی‌تو)، که به واتای (پیی‌خو) هاتووه‌و (پیتی‌به‌ند)، که به واتای
(پیی‌به‌ند) هاتووه. ئه‌و دیاره‌یه‌ی، که شایه‌نی ناوه‌ینانه، بوونی
قه‌دی (پیت)، یان (پیی‌یه)، له سه‌رپاکی وشه‌ پیکهاتووه‌کان دا.
به‌هه‌رحال، وشه‌ی (پیشوا) یان (پیشقا) به‌واتای (نیوه‌رۆ) هاتووه،
که له‌بنه‌ره‌ت دا (پیته‌قه‌ر - پیشخور) ده‌گریته‌وه‌و ئه‌مه‌ش ناوه‌راستی
(خور) یاخود، (رۆژ)، ده‌گریته‌وه.

- (خشه‌پاچا = $xšapā - čā$):

- خشه‌پا، ناوه‌و به‌واتای (شه‌پ - شه‌و) هاتووه‌و کوئایی‌یه‌که‌ش
کوئایی دوخه، که له‌باری (به‌رکار) دایه.

- (چا = $čā$)، هه‌روه‌ک له‌وه‌و پینشتر و تمان، بۆ پیناسین و
دیاری کردنه.

دیری پینجهم:

- (یا = $yā$). ئامرازی په‌یوه‌سته، به‌واتای (ئه‌وه) یان (که) ی

ئه‌م‌پروزی کوردی هاتووه

- (مه‌نه‌وتیریش = $manao@ris$).

نم وشه‌یه، ناساکاره و پیک هاتووه، له (مه‌نه‌ه = $manah$) وله
(کوئایی دوخی) وله (تیریش = تیریش = $Oris$).

- (مه‌نه‌ه = مه‌نه)، به واتای (مه‌ند)، (ژیر)، (ئاوه‌زدان)،
(به‌ئاوه‌ز)، (داناوزانا) هاتووه، که‌و ابوو ئاوه‌لناوه.

وشه‌که، به هه‌ردوو به‌شه‌که‌یه‌ره، به واتای؛ مروئی (به‌ئاوه‌ز) و

+ (بانگه‌وازی = Vo): (ئه‌هورا = Ahura)

بهم جوره، ده‌بینین، که وشه‌ی (ئه‌سه‌به)، له هه‌ریه‌کی لهو
دۆخانه‌دا جوره روواله‌تیکی تایبه‌تی هه‌یه.

(ته‌ماشاه، ئافیس‌تای کوردیی، ل - ۱۲۴ - ۱۲۵ - بکه)

به‌ویسه، له‌کاتی لی‌کۆلینه‌وه، له (ناو) و (راناو) و (ئاوه‌لناو) ی
کوردیی کۆن، ده‌بی ئاگاداری ئه‌و کۆتایی‌یه جوره‌ی جورانه
بکۆن و به‌وردیی بخزینه‌ی به‌رچاو و نه‌بنه‌هوی سه‌رلی شیواندن!!
(۱۶) - لیک‌دانه‌وه‌ی هه‌ندێی که‌سه‌ته‌ی ناو ئه‌م وه‌رگرته - گاته - یه:
- یه‌ک، هه‌ندێی راناو.

+ (تت = tat): راناوی ئاماژه‌ی نه‌لکاوه. ئالیره‌دا، وه‌ک راناوی لکاو
سه‌رژمیر ده‌کۆن و بو (بی‌لایه‌ن) ه. لیره‌دا، له ئه‌رکی سه‌رشانی دا،
وه‌ک (به‌رکان) ی پرپیوزیشن، هاتوو.

جگه، له‌م روواله‌ته، له‌کاتی (کۆ) کردنه‌وه (کۆ) داو له دۆخی
(کارا) و (به‌رکان) دا، روواله‌تی (تا = tā) وه‌ر ده‌گرتی.

له‌کوردیی ئه‌م‌پۆدا، راناوی، ئاماژه‌ی (ئه‌م) بو‌نزیک و بو
(بی‌لایه‌ن) و بو (لایه‌ندان) به‌کار ده‌هینریت و ئه‌و جیاوازی‌یه‌ی که
ئه‌وسا هه‌بووه، له‌و رووه‌وه، ئیستا نه‌ماوه.

هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی، له ئه‌رکی به‌رکاری پرپیوزیشن دایه، ئه‌م
شیرازه‌یه‌ی وه‌رگرتوو، واته:

+ (له) + (ئه‌م) ← (له) + (ی) - (لی).

ئه‌مه، له کوردیی ئه‌م‌پۆش داو له شیرازه‌و چوارچۆیه‌ی به‌رکاردا ئه‌و
راناوی ئاماژه‌یه، به‌و جوره‌ی لی‌دی.

+ (ئا) = (əwa):

ئه‌م، راناوه، به‌م روواله‌تانه‌شه‌وه، به‌رچاو که‌وتوو؛ (تفا)،
(توا). ئه‌مه، بو‌که‌سی دیوه‌می تاکه‌وله دۆخ و باری ناواختی دا،
یاخود (لکاو) دایه.

له‌کاتی نه‌لکاوی دا، بو‌که‌سی یه‌که‌می تاک و له دۆخی کارادا،
(روواله‌تی ئه‌زه‌م = azam) وه‌ر ده‌گرتی و بو‌که‌س دووه‌می تاک و
هه‌مانه‌ دۆخ، روواله‌تی (تفه‌م = tuvam) وه‌ر ده‌گرتی، که له کوردیی
ئه‌م‌پۆدا، (ئه‌ن) و (تۆن).

به‌ویسه‌می سه‌ره‌وه، فره‌یزی (تت ئوا)، به‌ینی کوردیی ئه‌م‌پۆ،
بهم جوره‌ ده‌گرته‌وه.

لیتی = (له) + (- ی) + (- ت) + (- ی) + (- ت) + (- ی).

واته:

- (له)، پرپیوزیشن.

- (- ی)، ئامرازی لکانده.

- (- ی)، زاناوی ئاماژه‌یه‌و به‌شیوه‌ی ناواختن ده‌رکه‌وتوووه

ئاماژه‌ بو (شتی) ده‌کات.

- (- ت)، راناوی لکاوه، بو‌که‌سی دووه‌می تاکه.

- (- ی)، راناوی ئاماژه‌یه‌و لکاوه، بو‌شته‌که ده‌گرته‌وه.

ئه‌گه‌ره‌هاتوو، ئه‌م فره‌یزه‌مان، به‌شیوازیکی دیاری تر
ه‌رخست، بهم جوره‌ی، لی‌دی.

- (ئه‌مه له تۆ . . .) = (کوردیی ئه‌م‌پۆ) - یاخود (لیتی).

- (ته‌توا . . . = tatewa) گاته‌کان

- (ین از تو . . .) پارسی نوێ (گاته‌ها - پورداد).

له‌م به‌راوردده‌دا، بو‌مان ده‌رده‌که‌وی، که کوردیی ئه‌م‌پۆ، له‌گه‌ل
یاسای پیکهاتنی فره‌یزی ناوگاته‌کان دا (ته‌توا) که به‌رامبه‌ری
(لیتی) کوردی‌یه، یه‌ک ده‌گرته‌وه، که‌چی له‌گه‌ل پارسی ئه‌م‌پۆدا
یه‌کیان نه‌گرتووئه‌وه!!

+ کی = ke):

کی، راناوی پرسه، بو (نی) هه‌بو (می) و بو تاکه.

ئه‌م راناوی پرسه، ئه‌م روواله‌تانه‌ی هه‌یه؛ (که = ka)، (کی =

ke) و (کا = kā).

له کوردیی ئه‌م‌پۆدا، (کی) بو‌نیرۆمی و بو (تاک) به‌کار دی،
به‌لام له پارسی نوێ دا، ئه‌مه بو‌وه‌به (کیست) - ته‌ماشای، گاته‌ها -
پورداد - ۶۹) و بو‌هه‌مان مه‌به‌ست به‌کار دی.

به‌هه‌رحال، ئه‌م راناوی پرسه، له (گاته‌کان) دا. بهم جوره
به‌کار هاتوو:

- (کی هه‌ه‌پا = کی فه‌پا)، (گات).

- واته: کی کردیه وه‌پا = کی دروستی کرد = کی هینایه‌پا

(کوردی).

کیفت که خوب کنش، (پارسی نوێ). پورداد - گاته‌ها، ل -

(۶۹)

+ (چه = ča):

لیره‌دا، (چا = čā) وه‌ک راناوی، یان وه‌ک ئامرازی، بو‌دیاری

کردن، یان بو‌ناسین به‌کار هاتوو.

بو‌وینه، ده‌وتری:

- (ته‌ن = tan) = پیاو.

- (ته‌نچه = tan - ča) = پیاوه‌کان یاخود ئه‌م پیاوانه (نه‌ک،

پیاوان).

زمانه‌وانی

+ (ئه‌هورا = Ahura)، له دۆخی بانگه‌وازیی دایه، بۆیه پاشبه‌نده‌که، (کوژتایی یه‌که‌ی) ده‌نگی دریز بوویه‌وه. (ئه‌هوره) ناوی خودانی تاك و ته‌نیا به .

+ (ته‌م = tam)، ناوی تاریکی یه، (به‌رکار).

+ (روچ = raoc)، ناوی روشنائی یه، (به‌کار).

+ (خه‌ف = xvat)، خه‌و، (به‌رکار)

+ (زهم = zam)، ناگایی (به‌رکار) - (زیم = zaem) یشی پی ده‌وتری .

له (خه‌ف) و (زه‌یم) مه‌به‌سٹ له (مردن) و (ژیان) هه‌ویه .

+ (ئه‌رم، پیشه، خسه‌یه) ش، به واتای رۆژ بوونه‌وه و نیوه‌پروو (شه‌و) هاتوون .

- چوار، له‌رووی ده‌نگه‌وه .

ئه‌وه‌ده‌نگانه‌ی، که له‌م وه‌رگرتیه‌ی سه‌روه‌دا هاتوون، سه‌رپاکیان له‌ کوردیی ته‌م‌رۆدا، به‌شیه‌واره‌کانه‌وه، هه‌ن و به‌ره‌سن سه‌رژمیر ده‌کرین .

ده‌نگی [ث]، که له‌م وه‌رگرتیه‌دا، به‌زوری هاتووه، له‌ شیه‌وی هه‌ورامانی دا، به‌ زوری ماوه‌ته‌وه، به‌لام له‌ پارسی نوی دا، جگه له‌وشه‌ عاره‌یه‌یه‌ قه‌رز کراوانه، وشه‌ی ده‌نگی (ث) دار، نی‌یه‌و به‌رچاو ناکه‌وی!

په‌راویزه‌کانی به‌شی دووه‌م .

(۱) - بۆزورتر زانین، له‌م رووه‌وه، ته‌ماشای ئه‌م سه‌رچاوه‌یه‌ بکه :

R.G. Kent, Old Persian, Grammar

American Oriental Society, 1953.

به‌کوژتی، ئه‌م به‌ره‌مه، بریتی یه، له: به‌شی ریزمانی زمانی پارسی کۆن و ده‌ستنیشان کردن، بۆ هه‌ندی زمانی دیکه‌ی ئیرانی . هه‌ر له‌م به‌شه‌دا، ناوی نووسراوه‌ کۆنه‌کان (پارسیه‌کان)، یه‌که‌ به‌که‌و جیگا به‌جیگا دیاریی کراون .

هه‌روه‌ها، له‌م به‌شه‌دا، باسی ده‌نگسازی و وشه‌سازی ورسته‌سازی زمانی پارسی کۆن کراوه‌ئه‌وه‌یه‌ که جیگا سه‌رنج راکیشان پی لیره‌دا، ئه‌وه‌یه، که ئه‌م مامۆستایه، زۆر به‌زاناپانه، ترازووی به‌راورد کردنی به‌کار هیناوه‌وله‌کاتی به‌راورد کردنی دا، به‌پیی توانا ده‌ستی بۆ ئافیه‌ستا و زمانی میدی راکیشه‌وه .

له‌به‌شی دووه‌میشتی دا، هاتووه‌ته‌ سه‌ر لیک‌دانه‌وه‌ی تیکسته‌کۆنه‌کان، به‌لام له‌به‌شی سیه‌می دا، زیاتر به‌وه‌به‌راورد کردن و لیک‌دانه‌وه‌ی هه‌ندی وشه‌ی پارسی کۆن رووی ناوه .

- (تاس = tās) = ژن .

- (تاسچه = tas - ča) = ژنه‌کان یا خود ئه‌م ژنانه (نه‌ک، ژنان) .

یا خود، لیره‌دا (ئه‌م وه‌رگرتیه‌یه) هاتووه :

- (ره‌وچه - چه = raocas - ča)، واته : (روشنائی یه‌که یا خود ئه‌م

روشنائی یه)

- (ته‌مه‌سچه = tamas - ča)، واته : (تاریکیه‌که)

- دوو، هه‌ندی (کار = فرمان) له‌م وه‌رگرتیه‌دا .

+ (فه‌چه = vača)، فه‌رمانی داخواری یه‌وه‌واتای (بیژه)، (بلی)، (واچه = فاچه) هاتووه .

بنه‌رتی ریشه‌که‌ی = (فج = vc) یا (فک = vk) هه‌وه‌ده‌که‌شی،

(فه‌چ = vac)، یا (فه - فه‌چ = va - vac) .

که‌وابو، ده‌مه‌کانی به‌م جوژه ده‌گرتیه‌وه :

- (فه‌چ = vac): (بیژ = فاج = واج) له‌ کوردیی دا، که ده‌مه‌که‌ی

ده‌می رانه‌بوردووه .

- قه‌دی (مه‌رف = mrav) و قه‌دی (ئه‌وگ = aug) وه‌ک قه‌دی

رانه‌بوردوو، به‌هه‌مان واتای (فه‌چ = vac) هاتوون .

به‌م بۆنه‌یه‌وه، ئه‌م رستانه، سوودیان ده‌بی :

- (فه‌فه‌چه = va - vača)، واته : (گوژی، وتی) .

- (فه‌چه = vača)، واته : (یژیت . ده‌لیت)

- (فه‌فه‌چات = vavācat)، واته : (ئه‌گه‌ر بیژیت !!)

- (فه‌فه‌چت = vavačat)، واته : (ئه‌گه‌ر بیگوتایی) .

- (په‌رسه = parsā)، قه‌دی رانه‌بوردووه، به‌ واتای (په‌رس، په‌رس)

له‌رسته‌ی (ده + په‌رس + م) دا، هاتووه .

- (مه‌ن = man)، قه‌دی رانه‌بوردووه، به‌واتای (بیر) له‌ رسته‌ی (بیر

ده‌که‌مه‌وه) دا هاتووه یا خود، به‌ واتای (مه‌ند) هاتووه .

- (دات = dat)، قه‌دی رابوردووه به‌واتای (دای هیناوه) هاتووه .

- سی، هه‌ندی ناوی نیو ئه‌م وه‌رگرتیه‌یه .

+ (داته‌ر = datar) ناوی (کارا) ی کاری (دات = dat) هه‌وه‌ واتای

(داهینه‌ر = دروسته‌کر = خودا)، (باوک)، (خودا)، هاتووه .

له‌ دۆخی (کارا) و (تاك) و (نیس) دا، (داتا = datā) یه‌وله‌ دۆخی

(به‌رکار) و (تاك) و (نیس) دا، ده‌بی به‌ (داتاره‌م = datār - am) .

وشه‌ی (ماته‌ر = mātar)، که به‌ واتای (دایک) هاتووه‌وه‌شی

(دوگده‌ر = dugdar) که به‌ واتای (کیژ = دوت) هاتووه، هه‌ر

به‌هه‌مان شیه‌ پاشبه‌ندی (کوژتایی) دۆخ وه‌ر ده‌گرن .

+ (ئه‌هوره = Ahura)، له‌ دۆخی (کارا) دایه .

- ئاستیک = Astuigas

من بهش به‌حالی خرم، ئەم ناوانە‌ی سەرەوه، بە‌وجۆره ناو‌خوێنمە‌وه، چونکە سەر‌پاکیان لە‌سەر‌چاوه‌ی گریکی‌یه‌وه گۆن‌زراونه‌ته‌وه، بۆ‌یه، هه‌موویان کۆتایی گریکی‌یان پێ‌وه‌یه، ئە‌مه‌ لە‌لایه‌که‌وه، له‌ لایه‌کی‌ تره‌وه، شێ‌وه‌ی خوێندنه‌وه‌که‌یان، جۆری ئاوازه‌ی ده‌نگه‌ بزۆینه‌کانی ناوه‌وه‌ی ناوه‌رکه‌ره‌سه‌وشه‌یه‌ک. دووره‌ له‌راستی‌یه‌وه.

به‌شێ‌وه‌یه‌کی‌ تر، هه‌ریه‌کی‌ له‌و ناوانه‌ - (له‌به‌ربوونی‌ چه‌ند ده‌نگه‌ بزۆینی‌ له‌ ناوه‌ریه‌کی‌ له‌و ناوانه‌دا) - به‌چه‌ند شێ‌وه‌وه ئاوازه‌که‌ ده‌خوێنریته‌وه، له‌گه‌ڵ ئە‌وه‌ش‌ دا، وه‌ک وریشه‌ی زمانی میدی، له‌ سەر‌پاکی‌ ناوه‌کان‌ دا به‌ دی‌ ده‌کری‌وزوربه‌یان‌ به‌ (قه‌دی) ده‌ستیان‌ پێ‌ کردوه، که‌ واتای‌ هاوکاریه‌تی‌ و ئارامی‌یان‌ پێ‌وه‌یه، هه‌ندیکی‌ دیکه‌شیان‌ (قه‌دی)، که‌ واتای‌ (ئە‌سپ)‌ ی‌ پێ‌وه‌یه‌ و ئە‌وانی‌ دیکه‌شیان، ریشه‌ی‌ هۆزی‌ (ماد)‌یان‌ هه‌ڵ‌ گرتوه.

پێ‌ش‌ ئە‌وه‌ی، ئە‌م‌ خاله‌ به‌جی‌ به‌ئێ‌ن، ده‌بی‌ ئە‌وه‌مان‌ له‌بیر نه‌چی، که‌ جیاوازی‌یه‌کی‌ زۆر‌ه‌یه‌ له‌نیۆئه‌و ناوانه‌ی، که‌ مه‌ردوخ ریزی‌ کردوون‌ و ئە‌وانه‌ی، که‌ دیاکۆنوف‌ باسی‌ کردوون‌ و ناوی‌ هیناون .

(٥) - ماگ، له‌گه‌ڵ‌ دینی‌ زه‌رده‌شتی‌ دا، ئە‌م‌ ته‌واوکه‌ری‌ ئە‌وه، یاخود، که‌ ناوی‌ دینی‌ زه‌رده‌شتی‌ هاته‌ ناوه‌وه. ناوی‌ (ماگا)‌ش‌ له‌ په‌رده‌ی‌ می‌شک‌ داو ئاوینه‌ی‌ چاودا‌ ده‌رده‌که‌وی.

(ماگ)، به‌چه‌ند‌ روواله‌تی‌ ناوی‌ هاتوه‌وه. له‌ ئارامی‌ دا (مه‌جوشا)‌یه‌وه‌ په‌ عیبری‌ - ش (مه‌ج)‌ ی‌ پێ‌ ده‌وتری‌وله‌ لایه‌ن‌ ئاشوریه‌کانیشه‌وه‌ به‌ (مه‌ج)‌ و به‌ (ماج)‌ ناویان‌ هاتوه.

لای‌ گریکه‌کان، ئە‌م‌ ناوه، به‌ره‌وروواله‌تی‌ (مه‌گۆز = Magos) چووه‌وه‌ له‌وه‌ ده‌کات، له‌ ئارامی‌یه‌که‌نه‌وه‌ وه‌ریان‌ گرتی‌ و ئە‌وجا‌ گه‌یشتیته‌ لای‌ لاتینی‌یه‌کان، بۆ‌یه‌ ئە‌وانیش‌ به‌ ناوی‌ (مه‌گۆز = Magus) هه‌ ناوی‌ ده‌هینن .

ئە‌م‌ وشه‌یه، له‌ فه‌ره‌نگی‌ نوی‌ ئه‌ورویایی‌ دا، روواله‌تی‌ (م‌اجی = ماگی = Mgi) وه‌رگه‌رگه‌وه. له‌وه‌ش‌ ده‌کات، که‌ ئە‌م‌ وشه‌یه، له‌پێ‌ش‌ بل‌اویونه‌وه‌ی‌ ئی‌سلامه‌تی‌یه‌وه‌ چووته‌ ناو‌ زمانی‌ عاره‌بی‌یه‌وه .

هه‌ندیکی‌ تریش‌ لایان، وایه، که‌ وشه‌ی‌ (مجوس)‌ ی‌ عاره‌بی‌، به‌هۆی‌ سریان‌یه‌وه، له‌ لاتینی‌یه‌وه، یان‌ گریکی‌یه‌وه‌ بۆ‌ ناو‌ زمانی‌ عاره‌بی‌ هاتی‌! به‌و‌پێ‌یه‌ی، گوا‌یا کۆتایی‌ وشه‌که‌ چ‌ له‌ عاره‌بی‌ و چ‌ له‌

(٢) - ته‌ماشای‌ (د. جه‌مال‌ ره‌شید، لی‌ کۆلینه‌وه‌یه‌کی‌ زمانه‌وانی‌ ده‌رباره‌ی‌ ولاتی‌ کورده‌واری)‌یه‌وه، بکه‌ ئە‌م‌ به‌ره‌مه‌ی‌ کاگ‌ د. جه‌مال، چه‌ند‌ به‌شیک‌ی‌ زۆر‌ گریگی‌ کۆ کردوه‌ته‌وه‌ و هه‌ر به‌شێ‌ له‌و به‌شانه، جۆره‌ لیکۆلینه‌وه‌ و پشکنیکی‌ نوی‌ ده‌خه‌نه، به‌رده‌ست‌ خوێنری‌ کورد .

د. جه‌مال، له‌به‌شی‌ پێنجه‌م‌ دا، چه‌ند‌ ناویکی‌ خستوه‌ته‌ به‌ر‌ رو‌شنایی‌ ده‌مه‌ته‌قی‌ - وه .

ئێ‌مه، له‌وه‌مه‌ته‌قیانه‌ی‌ ئە‌و، که‌ له‌باره‌ی‌ ناوه‌ جۆر به‌جۆره‌کاته‌وه‌ کردوه‌یه‌تی‌: سوودیکی‌ زۆرمان‌ وه‌ر گرتوه‌وه‌ هه‌ندی‌ لایه‌نی‌ نارۆشنه‌یان، به‌هۆیتانه‌وه‌ بۆ‌ روشن‌ بووه‌وه‌ و له‌گه‌ڵ‌ ئە‌وه‌ش‌ دا، له‌گه‌ڵ‌ هه‌ندی‌ له‌و لیکدانه‌وانه‌دانیم .

(٣) - هه‌ندی‌ له‌م‌ ناوانه، له‌لایه‌ن‌ دیاکۆنوف - (میدیا - به‌ کوردی)‌ هه‌وه‌ له‌ لایه‌ن، د. جه‌مال‌ ره‌شید و فاضل‌ قه‌ره‌داخی - (هاوکاری - ١٠٤٥) - یه‌وه، پات‌ کراونه‌ته‌وه .

(٤) - مه‌ردوخ، (له‌ تاریخ‌ کردوکردستان‌ و توابع)، له‌ (لاپه‌ره - ١٧٤)‌ دا، ناوی‌ شاهه‌کانی‌ میدیای‌ به‌م‌ جۆره‌ هیناوه .

که‌ یقیاد، که‌ یکاوس، توس، فریه‌رز، کۆنه‌کسار، ئازدیان، له‌هه‌راسب، کشتاسپ، به‌هه‌من، هه‌مای، داریوشی‌ = (دارا). له‌هه‌ندی‌ سەر‌چاوه‌دا، له‌ بریی‌ (که‌ یقویاد)‌ (ئاریاس)‌ هاتوه‌وه‌ له‌ بریی‌ (کۆنه‌کسار)‌یش‌ (خواخشت)‌ هاتوه‌وه . هه‌ندیکی‌ش، به‌ (توس)، (دیوکس)‌ ده‌ئێ‌ن .

به‌ هه‌رحال، ئە‌و ناوانه‌ی، که‌ مه‌ردوخ‌ وه‌ک‌ ناوی‌ شاهه‌کانی‌ میدیا ریزی‌ کردوون، جینگای‌ ده‌مه‌ته‌قی‌ و لیکۆلینه‌وه‌ی‌ ترن‌ و زۆرتریان‌ پێ‌ ده‌وی .

دیاکۆنوف، به‌ده‌می‌ (کتسیاس)‌ هه‌وه، ناوی‌ شاهانی‌ (ماد)‌ به‌م‌ جۆره‌ ده‌خاته‌ روو (ل - ٥٢ - دیاکۆنوف - میدیا - کوردی):

- ئارپاک (ئاریاکس) = Arbakes

- مانداتۆک (ماتوداتۆکس) = Maudaukes

- سوسارم = Sosarmos

- ئارتیک = Artukas

- ئاریبان = Arbianes

- ئارتی = Artaios

- ئارتین = Artunes

- ئاستیبر = Astibaras

- ئاسپند = Aspandas

لاتینی و ج له‌گریکی دا، یه‌ک جوزوه‌و‌ئو کۆتایی‌یه‌ش تاییه‌تی‌یه،

به‌گریکی‌یه‌وه

هه‌ندیکی دیکه‌ش، لایان‌وايه، که له‌بنه‌په‌ت دا، وشه‌ی (مجوس) سامی (شاشووی، ئارامی، عیبری، ..) بی‌وته‌وجا، چووته‌ ناو‌زمانی گریکی‌یه‌وه‌و‌ئو‌روواله‌تی‌وه‌رگرتوه.

به‌پێ‌ی‌ فه‌ره‌ه‌نگه‌که‌ی‌ فۆرست - (فه‌ره‌ه‌نگی‌ ئینگلیزی‌و‌ عیبری) - ده‌بێ‌ وشه‌که‌ عیبری‌ بی‌ . چونکه‌ فۆرست‌ دێته‌ سه‌ر‌ ئه‌وه‌ی، که‌ ده‌لێ‌ ؛ وشه‌ی (ماگ = ماچ)‌ی‌ عیبری‌ په‌یوه‌ندی‌ به‌وشه‌ی (ماه)‌ی‌ سانسکریتی‌یه‌وه‌هه‌یه‌وه‌ردوو‌کیشیان، له‌ بنه‌په‌ت‌ اد، به‌ واتای (حه‌کیم‌ وزانا) هاتوون .

به‌ده‌می (هیرۆدۆتس)‌هوه، وه‌ها‌ ده‌گێرنه‌وه، که‌ (ماگ)‌به‌ کۆمه‌لێ‌ حه‌کیم‌ وزانای‌ میدیه‌کان‌ و‌ تراوه‌ئو‌کۆمه‌له‌ حه‌کیم‌ و‌ زانایانه‌ش، شه‌ش‌ جو‌ربوون‌ وله‌ (ته‌ورات)‌یش‌ دا، وا‌هاتوه، که‌ هه‌ندی، له‌و‌ ماگا (حه‌کیم‌ وزانا‌و‌ئه‌ستیره‌ناسانه)‌نه، بو‌پیرۆز‌ بایی‌ له‌دایک‌ بوونی (مه‌سیح، له‌ قدس)‌دا‌ ئاماده‌ بوون .

هه‌ندی‌ زانا‌و‌پشکینه‌ر، وای‌ بو‌چوون، که‌ ماگا - کان، تیره‌یه‌کی‌ دینی‌ و‌ خوێنده‌واری‌ میدیه‌کان‌ بوون‌ و‌ خاوه‌نی‌ زانستگه‌ده‌ی‌ دینی‌ بوون، که‌ له‌و‌ زانستگه‌ده‌یه‌دا، پیر‌وزانای‌ دینی‌ یان‌ پێ‌ گه‌یا‌ندوه‌وه‌ به‌ملا‌و‌ به‌ولای‌ ناوچه‌کانی‌ میدیا‌و‌ ئیران‌ دا، به‌ پێ‌ی‌ پيوست، بو‌رابه‌ری‌ دینی‌ نار‌دوو‌یانن .

من، به‌ش‌ به‌حالی‌ خۆم، وه‌ها‌ بۆ‌ی‌ ده‌چم؛ که‌ (ماگ = ماچ = ماغ = مه‌گۆس = مه‌گۆز = موگ = موغ = مگ = مچ = مغ)‌ ناوی‌ دینی‌ نه‌بێ‌ و‌ ئه‌و‌یش‌ له‌به‌ر‌ ئه‌م‌ هۆیه‌ی‌ خواره‌وه‌:

- (ماده)، وه‌ک‌ ناوی‌ هۆزی، که‌ خاوه‌نی‌ زه‌وی‌ و‌ زارن‌ و‌ خاوه‌نی‌ فه‌رمان، یا‌خود‌ فه‌رمانه‌وان، له‌ولایتیک‌ دا، که‌ ئه‌و‌یش‌ ولاتی‌ میدیا‌ بووه‌ (کوردستانی‌ ئه‌م‌ڕۆیه‌).

- (ماگه‌)‌ش، به‌پێ‌ی‌ ئه‌و‌ لێک‌ دانه‌وه، که‌ (ماده)‌ لێک‌ دراوه‌ته‌وه، (ته‌ماشای، خالی‌ سه‌ره‌کی‌ ۱۱ - ئ، بکه‌روه)، ده‌بێ‌ له‌ دوو‌ وشه‌ پێک‌ هاتبێ‌ و‌ ئه‌وانیش‌:

- (ما -)، هه‌روه‌ک‌ له‌هه‌مان‌ خالی‌ سه‌ره‌کی‌ دا‌ لیکمان‌ دایه‌وه‌ (ته‌ماشای‌ خالی‌ سه‌ره‌کی‌ ۱۱ - ئا، بکه‌روه)

- (گا)، که‌ به‌واتای‌ (به‌هینز)، (فه‌رماندان)، (خودا)، (دروسته‌کر)، (داهینه‌ر)‌هاتوه .

به‌و‌پێ‌یه‌ی‌ سه‌روه‌وه، ده‌بێ‌ وشه‌ ناسا‌کاره‌که‌، به‌م‌ جو‌ره‌ بگه‌رته‌وه‌و‌ ئه‌و‌یش‌ (ماگار) = (ماگا)، که‌ واتای‌ (هۆزی‌ زانا‌و‌دیندار، هۆزی

رابه‌ری‌ دینی)‌ ده‌گه‌رته‌وه .

ئهمه‌ش‌ بێگومان، ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی، که‌ پیاوی‌ دینی، یان‌ رابه‌ری‌ دینی، ناوی‌ ماگی‌ لێ‌ نه‌نراوه!! به‌لکو‌ ئه‌وه‌ ده‌گه‌یه‌نی، که‌ پیاوی‌ دینی (پێ‌ له‌ هۆزی (ماگ)‌ بووه‌وه، ره‌وا‌ نه‌بووه، که‌ جگه‌ له‌وه‌ هۆزه، له‌ هۆزیکی‌ دیکه‌ی‌ میدی، پیری‌ دینی‌ پێ‌ بگه‌یه‌نریت!

ئهمه‌ش‌ پتر، باری‌ چینیایه‌تی‌ روون‌ ده‌کاته‌وه‌و‌ ئه‌م‌ڕۆش‌ ئه‌و‌ جو‌ره‌ چینیایه‌یه، له‌ ناو‌ ئه‌هلی‌ هه‌ق‌ و‌ له‌ ناو‌ ئیزیدیا‌یه‌تی‌ دا‌ هه‌ر‌ باوه!

(۶) - خوالی‌ خو‌شبوو، مامۆستا‌ پورداو، به‌ دوو‌ جو‌ره‌ کتیب، به‌ دوو‌ جو‌ره‌ لیک‌دانه‌وه، گاته‌کانی‌ لیک‌ داوه‌ته‌وه‌و‌ ئه‌وانیش، به‌م‌ ناوو‌ نیشانه‌وه‌ن:

- گاته‌ها - سه‌رده‌های‌ پیغمبر‌ ایران - سپیمان، زرتشت، نثریه‌ آنجمن‌ زرتشتیان‌ ایرانی، بمبئی‌ - ۱۹۵۲ .

- اوستا، نامه‌ مینوی‌ آیین‌ زرنشت . پورداو - تاران - ۱۳۳۳ .
ئه‌وه‌ی، که‌ له‌ به‌راوردی‌ نیوان‌ هه‌ردوو‌کیان‌ دا، به‌دی‌ ده‌کرتی، ئه‌وه‌یه، که‌ مامۆستا‌ پورداو، ناو‌به‌ناو‌ دارشتنی‌ هه‌ندی‌ لیک‌دانه‌وه‌ی‌ گو‌ریوه‌و‌ بێگومان‌ ئه‌وه‌ی‌ دوا‌ی‌ یانی‌ به‌ راسته‌ر‌ زانیوه!

له‌لایه‌ن (ئهی . جی . ئاربه‌ری)‌ شه‌وه، وه‌رگه‌ته‌یه‌کی‌ گاته‌کان‌ لیک‌ دراوه‌ته‌وه‌و‌ ئه‌وه‌شی، که‌ له‌م‌ رووه‌ بو‌ترتی، ئه‌وه‌یه، که‌ ئه‌و‌ جو‌ره‌ رووبه‌ر‌ گرتنه‌وه‌ (ترانسلیتیره‌یشن)‌یه‌ی‌ لاوازه‌ به‌ ته‌واوی‌ وینه‌ی‌ ئاوازه‌ی‌ وشه‌کان‌ و‌ هۆنراوه‌که‌ به‌ده‌سته‌وه‌ نادات .

(له‌م‌ رووه‌وه، ته‌ماشای، ل - ۲۳۳ - ی تراث‌ فارس - ئهی . جی ئاربه‌ری - عاره‌بی‌ بکه‌).

(۷) - بو‌زۆرت‌سر‌زانین، ده‌رباره‌ی‌ (ناو)‌ و‌ (ئاوه‌ل‌ناو)‌ و‌ (راناو)‌ و‌ کۆتایی‌یه‌کانیان، له‌دۆخه‌ جو‌ربه‌جو‌ره‌کان‌ دا، [ته‌ماشای، (ل - ۱۲۱ تا ۱۹۸ - ئافیس‌تا‌ به‌زمانی‌ کوردی - محمه‌ده‌ ئه‌مین‌ هه‌ورامانی)‌ بکه‌روه].

سه‌رچاوه‌کان:

سه‌رچاوه، به‌زمان‌ کوردی .

۱ - میدیا . ئی . م . دیاکۆنۆف . برهان‌ قانع، له‌فارس‌ی‌یه‌وه‌ کردویه‌تی‌ به‌کوردی . له‌ بلا‌و‌کراوه‌کانی‌ ده‌زگای‌ رو‌شنی‌ری‌ و‌ بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی‌ کوردی‌ چاپخانه‌ی‌ (دار‌ الحریه - بغداد)‌ سالی‌ ۱۹۷۸ .

۲ - لێ‌ کۆلینه‌یه‌یه‌کی‌ زمانه‌ونی‌ ده‌رباره‌ی‌ می‌ژووی‌ کورده‌واری .
د . جمال‌ رشید . له‌ بلا‌و‌کراوه‌کانی، ده‌زگای‌ رو‌شنی‌ری‌ و

زمانه وانی

٢ - من تراثنا اللغوي القديم، مايسلمى في العربية بالدخيل. طه. باقر، عضوالمجمع العلمي العراقي، استاذ الآثار، والحضارة في كلية الآداب، جامعة بغداد. مطبعة المجمع العلمي العراقي، بغداد، ١٩٨٠ م.

٣ - دراسات كردية في بلاد سويتوتو. د. جمال رشيد. مطبعة ار آفاق عربية، بغداد - ١٩٨٤.

٤ - ايران في عهد الساسانيين. تأليف كريستنن، ترجمة يحيى الخشاب، مراجعة عبدالوهاب عزام. مطبعة لجنة التأليف والترجمة والنشر - القاهرة، ١٩٥٧

٥ - الفنديداد. اهم الكتب التي تتألف منها الأبتسا. نقله من الفرنسية وعلق عليه الدكتور داؤد الجلي الموصلى. طبع بمطبعة لاتحاد الجديدة بالموصل سنة ١٩٥٢

٦ - تراث فارس. كتب فصوله اساتذة من المستشرقين. اشترك في كتابته واشرف على نشره ا.ج. أربري. نقله الى العربية من اساتذة كلية الآداب جامعة القاهرة محمد كفاحي، احمد ساداتي، السيد يعقوب بكر، محمد صقرخفاجة، احمد عيسى. اشترك في كتابته وراجع ترجمته يحيى الخشاب. دار احياء الكتب العربية، عيسى البابي الجلبني وشركاؤه. القاهرة. ١٩٥٩

٨ - كتاب تنسر. اقدم نص عن النظم الفارسية قبل الاسلام. نقله الى اللغة العربية يحيى لخشاب، عميد كلية الآداب، جامعة لقاهرة. مطبعة مصر وشركة مساهمة مصرية ١٩٥٤.

٩ - خلاصته تاريخ الكرد وكردستان. من اقدم العصور التاريخية حتى الآن للعلامة المفضل معالي محمد أمين زكي بك. سنة ١٩٣١، ونقله الى العربية وعلق عليه الاستاذ محمد علي عوني ١٩٣٦. مطبعة السعادة، بجوار محافظة مصر، سنة ١٩٣٩.

١٠ - حملة العشرة الاف. الحملة على فارس. المؤرخ الاغريقي زينوفون، ترجمها عن الانكليزية يعقوب افرام منصور، منشورات مكتبة بسام موصل ١٩٨٥.

بلاوكردهوى كوردى. چاپخانهى (دارالحرية - بغداد)، سالى ١٩٨٨.

٣ - زمانى ئاقيستا. سوکولوف. وهرگيران ولى دوان و بهراورد كوردنى له گه ل زمانى كوردى ئه مرودا، محه مه د ئه مين هه ورامانى. له بلاوكردهوى كسانى ده زگاي روشنبيرى و بلاوكردهوى كوردى. چاپخانهى (دارالحرية - بغداد)، سالى ١٩٨٨.

٤ - فه ره نكي ئيريه ن فاج، كوردى كون وهى نوى - محه مه د ئه مين هه ورامانى. له بلاوكردهوى كسانى ئه مينداريه تى روشنبيرى و لاوانى ناوچهى كوردستان. له چاپخانهى (سومر - بغداد) چاپ كراوه، سالى ١٩٨٧.

٥ - ده قه كسانى ئه ده بى كوردى - علاء الدين سجادى - چاپخانهى كورى زانيارى كورد - له بلاوكردهوى كانى كور - سالى ١٩٧٨، به غدا

٦ - ميژ ووى ئه ده بى كوردى. علاء الدين سجادى. چاپى دووم، چاپخاى ماعرف - به غدا، سالى ١٩٧١.

٧ - فه ره نكي (فرهنگ فارسى كوردى، نوشته شكرالله بابان، ١٣٦١)

٨ - گوڤارى كورى زانيارى كورد، بهرگى سنيهم، به شى يه كه م، چاپخانهى كورى زانيارى كورد، سالى ١٩٧٥، به غدا، وتارى؛ (طه باقر - جولات تاريخية بين مواطن الآثار في شمالي العراق). ٩ - شرفنامهى شرفخانى بدليسى - هه زار كوردويه به كوردى، له بلاوكردهوى كان كورى زانيارى كورد، چاپخانهى كورى زانيارى، به غدا، ١٩٧٣.

١٠ - له بابته ميژ ووى ئه ده بى كوردى به وه. دكتور مارف خه زنه دار، له چاپخانهى (المؤسسة العراقية للدراسة والطباعة) سالى ١٩٨٤، له به غدا له چاپ دراوه.

سه رچاوهى عاره بى.

١ - زرادشت الحكيم، نبي قدامى الايرانيين - حياته وفلسفته. تاليف حمد عبدالقادر، عضو مجمع اللغة العربية بالقاهرة. مكتبة نهضة مصر ومطبعتها - الفجالة - القاهرة، ١٩٥٦ م - ١٣٧٥ هـ.

سهرچاوه‌ی فارسی .

- ۱ - گاتها - سروده‌های پیغمبر ایران سپیتمان زرتشت . نشریه‌ی انجمن زرتشتیان ایرانی . بمبی ۱۹۵۲ . گزارش پورداود
- ۲ - تاریخ زبان فارسی . بقلم دکتر پرویز ناتل خانلری . جلد اول چاپ . ششم ، انتشارات بنیاد فرینگه ایران ۲۳
- ۳ - فرهنگ فارسی آبهلوی ، تالیف دکتر بهرام فروشی ، سلسله انتشارات انجمن آثار ملی ، شماره (۱۰۳) تهران .
- ۴ - تاریخ مردوخ . تالیف آبه الله شیخ محمد مردوخ کردستانی . چاپخانه آرتش (تاریخ کردو کردستان و (توابع) . کتبخروشی غریقی - سنندج
- ۵ - دستورنامه در صرف و نحو زبان پارسی . دکتر محمد جواد شکور . استاذ دانش عالی ، دانشگاه تهران ، موسسه مطبوعات الشرق ۱۹۶۷ تهران .
- ۶ - اطلاعات عمومی (جدید) . گردآورنده ریاحی پور - مرکز پخش زرین ، انتشارات زرین ۲۵۳۶ شاهنشاهی ، تهران .
- ۷ - تاریخ مشرق قدیم . حسن پیرنیا (مشیر الدوله) مرکز پخش عطار . تهران .
- ۸ - اوست ، نامه مینوی ، آیین زرتشت . گزارش استاذ ابراهیم پورداود . چاپ شرکت سهامی آفت - تهران ۱۳۴۳ - انتشارات مروارید تهران .
- ۹ - نشریه انجمن فرینگه ایران باستان - سال چهارم ، شماره (۳) اسفندماه ۱۳۴۵ چاپ راستی تهران .
- ۱۰ - زرتشت و دربار ویشتامب شاه ، دکتر بهرام فروشی .
- ۱۱ - اوستا ، نوشته و تالیف هاشم رضی . ناشر سازمان انتشارات فروهر ، تیرماه ۱۳۶۳
- ۱۲ - فرینگه بهدینان . گردآوری حمشیدسروش سروشیان ، بامقدمه استاذ ابراهیم پورداود . بکوشش منوچهرستوده

چاپخانه‌ی دانشگاه تهران ، درخرداد ۱۳۳۵ چاپ شد .

۱۳ - جستجوی حقایق تاریخی در داستانهای ملی ایران . نوشته دکتر دیبج الله صفا - نشریه انجمن فرینگه ایران باستان سال چهارم شماره (۳) اسفندماه ، ۱۳۴۵ ، چاپ راستی - تهران

- 1 - Cld Persian, Grammar, Texts, Lexicon by
RoLand G. Kent, Profssor Emeritus of Indo - European Linguistics
University of PennsylvLvania
American OrientaL Society
New Haven Connecticut, 1953.
- 2 - An Avesta Grammar, in Comparison with Sanskrit by
A.V. WiLLiams Jackson of CoLumbia CoLLege,
New york City, Part - 1
Stutrgart W. Kolhammek 1892
- 3 - S.N. SokoLov, The Avestan Language.
Nauka, PubLisbing House
CentraL Department of OriantaL Literature Moscow 1967
- 4 - The HoLy - BibLr, Containing the OLd and New Testaments
TransLated out of the original tongues and with the
former transLations diLigentLy compared § revised
set forth in 1611
and commonLy known as the King James Version
Instituted in the year 1816
New York
- 5 - EngLish Verse, Volume V.
ong fellow to Rupert Brooke, London University Press
MatLew ArnoLd. P. 297 - 324

تأريخ سيرة اللغة الكوردية

محمد أمين هوراماني

أ- دراسة بلاد كوردستان لفترة أكثر من سبعة قرون قبل الميلاد وبصورة خاصة من الناحية الجغرافية والدينية والاقتصادية والتاريخية والثقافية والقصد منها تشخيص اللغة المتداولة بين شعوب بلاد كوردستان لتلك الفترة.

ب- عدم أهمال المعلومات التي نشرت عن بلاد كوردستان و شعوبها ولغتها وتاريخها، سوى أكانت تلك المعلومات منشورة في المصادر الأجنبية أم في المصادر الكوردية والعربية، والاستفادة منها.

ج- فقد أُثربعض المفردات اللغوية، للغة الميديّة المتمثلة ببعض الاسماء وبعض المفردات والكلمات، التي التقطت قسم منها ضمن تدوينات اللغة الفارسية القديمة وبعض المصادر الأخرى التي نشرت معلومات قيمة عن الشعوب القديمة لبلاد إيران القديم، فهذه المفردات تشمل بعض الجذور والسيقان اللغوية للكلمات والمفردات الميديّة من أسماء لشخصيات ميديّة، وأمكنة استراتيجية مهمة أخرى.

فاستناداً، الى تلك المواد الأولية اللغوية الميديّة، استطعنا ان نشخص كلمات ومفردات ميديّة اصيلة في اللغة الكوردية الحالية، وعليه سلكتنا طريقة الدراسات المقارنة بين تلك المواد الأولية اللغوية وبين مثيلاتها في اللغة الفارسية القديمة وبينها وبين اللغة الأستية (الگاتات)، وبينها وبين اللغة الكوردية الحالية، تبلورت لدينا نتائج مهمة، وكالاتي .

١ - هناك تشابه كثير بين اللغة الميديّة واللغة الفارسية القديمة

٢ - هناك تشابه كثير جداً بين اللغة الميديّة واللغة الأستية

٣ - هناك تشابه كثير جداً بين اللغة الميديّة واللغة الكوردية

الا ان أوجه التشابه الموجود بين اللغة الميديّة واللغة الأستية أكثر بكثير مما هو موجود بينها وبين اللغة الفارسية القديمة، وبالأحرى أن اللغة الأستية تعتبر لهجة من لهجاتها الدينية، وعلى هذا الاساس، استند المقال هنا، على دراسة المقتطف الشعري من (الگاتات) لغرض تحليلها لغوياً، كنموذج للغة الكردية القديمة، لغرض مقارنتها باللغة الكوردية الحالية من حيث الأصوات وتكوين وتركيب ونحت الكلمات وتكوين الجمل.

ان المصادر من الوثائق المدونة والمنقوشة والتي بإمكانها ان تزودنا مباشرة، بالمعلومات الضرورية الكافية عن وصول اجداد الكرد القدماء والميديمين وثقافتهم ولغتهم قليلة جداً، أو تكاد تكون معدومة لحد الان.

ورغم ذلك، بإمكاننا ان نحصل على معلومات قيمة ومفيدة جداً عن الميدين والكرد ولغتهم وثقافتهم وتاريخهم وعلاقاتهم المختلفة والمتنوعة مع الشعوب المجاورة لكنها بصورة متفرقة وفي بعض الأحيان متضاربة وذلك في خفاياو بطون بعض الكتب والمصادر الأجنبية المختلفة التي كتبت ونشرت عن الشعوب الايرانية وحولها فيما إذا اعتمدنا على الطريقة العملية الكفيلة بتمحيص تلك المعلومات وإنتقائها.

فقد اعتمد هنا، في أول الأمر وكلياً على جمع المعلومات من المصادر الأجنبية الكثيرة المختلفة والمتنوعة، ودرس، جميع جوانب تلك المعلومات والمصادر، ومن ثم وضع تلك المعلومات في ميزان الدراسة المقارنة، أخدنا بنظر الاعتبار الجوانب التاريخية واللغوية والدينية والسياسية والجغرافية والاقتصادية لبلاد كوردستان وفي المراحل المختلفة إبان الحكم الميدي والهخامنشي والهيليني والاشكاني والسلطاني والعربي الاسلامي، وعن طريقها، وحسب رأينا، أنتقينا معلومات كافية، وعلى صوتها توصلنا الى :

أن اللغة الكوردية الحالية المتمثلة بلهجاتها (باستثناء المفردات الدخيلة والغريبة فيها) بموادها الأولية النقية، هي حفيده اللغة الميديّة وعليه والظروف التي مرت فيها، منذ مرت (اللغة الكوردية) بمراحل متعددة ومختلفة وبفترات زمنية متفاوتة، يمكن حصرها بصورة تقريبية في المراحل التالية :

١ - مرحلة اللغة الكوردية القديمة .

٢ - مرحلة اللغة الكوردية الوسطى .

٣ - مرحلة اللغة الكوردية وظهور الهجات .

٤ - مرحلة ظهور اللغة الكوردية الأدبية (الكوردية الحديثة)

فللدراسة اللغة الكوردية القديمة، التجأنا الى ثلاث نقاط رئيسة، ألا وهي :-